ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

№ 87 (1724) | Аўторак, 30 кастрычніка 1962 года | Цана 4 кап.

У ГЭТЫМ НУМАРЫ

Да дзён знамянальных

З вялікім уздымам

— Як рыхтуюцца да свята Вялікага Кастрычніка тэатральныя і канцэртныя калектывы рэспублікі? — такое пытанне задаюць многія чытачы нашай газеты. Адказаць на яго мы папрасілі дырэктараў тэатраў, галоўных рэжысёраў.

Нам паведамілі: амаль усе творчыя калектывы рэспублікі з вялікім уздымам працуюць над новымі спектаклямі. Большасць з іх прысвечана сённяшняму жыццю савецкага чалавека, мужнай барацьбе працоўных за мір і шчасце людзей.

У дні свята калектывы пакажуць гледачам свае лепшыя спектаклі. У Тэатры оперы і балета намечаны вялікія канцэрты, у якіх прымуць удзел майстры опернай і балетнай сцэны. У Тэатры імя Я. Купалы будзе ісці спектакль «Паўночная мадонна», у Рускім драматычным тэатры імя М. Горкага — спектакль «Галоўная стаўка» К. Губарэвіча.

Галоўны рэжысёр Бабруйскага драматычнага тэатра А. Аркадзьеў паведаміў, што днямі калектыў пакажа новую работу — аперэту «Вяселле ў Малінаўцы» Л. Юхвіда. З гэтым спектаклем у лістападзе артысты пабываюць у гарадах і раённых цэнтрах Магілёўшчыны.

«Марынка-крапіўніца» — так называецца новы спектакль па п'есе А. Вольскага і П. Макаля, які пакажа днямі Беларускі дзяржаўны тэатр лялек.

Некалькі эстрадных брыгад Дзяржаўнай філармоніі выязджаюць у раённыя цэнтры рэспублікі і пакажуць там канцэрты, складзеныя па новай праграме.

Спектаклі і вялікія канцэрты дадуць артысты Тэатра імя Я. Коласа, Брэсцкага, Гродзенскага, Магілёўскага і іншых абласных тэатраў.

Экспануецца 350 твораў

У Віцебску адкрылася выстаўка работ самадзейных мастакоў вобласці, прысвечаная 45-гадавіне Вялікага Кастрычніка. Экспануецца каля 350 твораў жывапісу, графікі і мастацтва.

МЕСЯЧНІК КНІГІ

З 9 кастрычніка па 9 лістапада гэтага года ў Пінску праводзіцца камсамольска-маладзёжны месячнік распаўсюджання кнігі, прысвечаны 45-й гадавіне Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. На заводах, фабрыках, камбінатах, ва ўстановах арганізаваны «народныя кіёскі кнігі».

Паспяхова распаўсюджваюць кнігі каваль дарожных майстэрань А. Літвінчук, работнікі фабрыкі імя Крупскай М. Якуціч і Л. Лунёва, навучэнцы вучылішча механізацыі сельскай гаспадаркі № 28 П. Прапішч, А. Куцько, Ю. Тараіда і інш.

М. БАГДАНАЎ.

Пісьменнік і час

НА АРБІТУ ЭПОХІ!

Барыс БУР'ЯН

МАГЧЫМА, мне толькі так здаецца, але сярод усіх мастацкіх твораў самыя ваяўнічыя і дзейсныя ўсё ж—творы літаратурныя.

Славуты помнік Пятру Вялікаму на беразе Нявы з яе «державным течением» вельмі яркі і непараўнальна прыгожы. Ён узрушае і захапляе. Абуджае ўспаміны пра мінулае.

«Медны коннік» А. Пушкіна таксама гаворыць пра Пятра Вялікага, але куды больш усхвалявана. Ты пачынаеш і сам спрачацца з гэтым усемагутным царом, якога паэт уладарна здымае з п'едэстала і пасылае наўздагон звычайнаму чалавеку, нешта абараняць ад ягонай няўмольнай хады, у нечым з ім пагаджацца. Дзяржава і асоба; гістарычны лёс і доля аднаго з мільёнаў людзей; бязлітаснае свавольства стыхіі і не менш бязлітасны прысуд, які выносіць краіне пануючая абсалютная ўлада. Тут ужо не толькі мінулае, але і надзённае. Гэтыя, амаль што спрадвечныя пытанні, узнятыя паэтам больш за сто гадоў, узбагачаюць і вучаць нас глыбей разумець сучасныя з'явы.

Ці ж няма, мяркуйце самі, нечага вельмі агульнага ў светаадчуванні былога маёра ўзброеных сіл Злучаных Штатаў Амерыкі Клода Роберта Ізерлі, які ў жніўні 1945 года загадаў самалёту з атамнай бомбай выйсці на цэль, назва якой цяпер узрушае сэрцы ўсіх сумленных людзей нашай планеты,—гэта Хірасіма,—з тым, што перажывае на вуліцах Пецярбурга «бедны Яўгеній», калі чуе за сабою цокат медных капытоў! Мабыць, зусім верагодна дапусціць, што гэтаму «звычайнаму» янкі, у якім абудзілася сумленне, не даюць спакойна спаць і вогненны смерч у кварталах палаючага японскага горада, і трывожна-пільнае святло паходні, узнятай у сціснутай жалезнай руцэ статуі Свабоды!..

Гэта—толькі адна з думак, якія ўзнікаюць у нас, калі мы яшчэ і яшчэ раз перачытваем радкі пушкінскай паэмы.

А раман «Разгром» А. Фадзеева—твор пра грамадзянскую вайну ў Расіі,—аказваецца, патрэбны ўсім і ў сучасных умовах. Бо духоўнае развіццё чалавека, які пачынае разумець, што ён—асоба, ад якой залежыць і ўласны лёс, і агульны шлях чалавецтва да будучыні, — гэта ж да таго надзённае! У большай ці меншай ступені, але шмат хто з нас, дзе б ён ні быў і чым бы ні займаўся, можа заўважыць у сваім светаўспрыняцці і ў тым, як паводзяць сябе людзі навокал, нешта ад Мечыка і нешта ад Левінсона.

«Усё, аб чым думаў Мечык, было не сапраўднае, а такое, якім ён хацеў бы ўсё бачыць». Вось ён, характар, вось яно, філасофскае крэда паверхоўнага летуценніка і эгаіста, які, вядома, не можа вытрымаць усіх выпрабаванняў жыцця і рэвалюцыйнай барацьбы. Ён будзе вагацца, пакутваць, не спыніцца перад ренегацтвам і здрадай.

Гэта, як мне здаецца, досыць надзённа. І зараз ёсць людзі, якія ўпарта і фанатычна хочуць бачыць свет і грамадства такімі, якімі яны ім уяўляюцца ў летуценнях, пазбаўленых жыццёвага грунту.

А Левінсон прыйшоў,—чытаем у рамане,—«вось да якой самай простай і самай нялёгкай мудрасці»: бачыць усё такім, якое яно ёсць на самой справе, адчуваць развіццё і разумець галоўны кірунак развіцця свету і грамадства, каб самому ўздзейнічаць на пераўтварэнне жыцця.

Хто можа сцвярджаць, быццам у наш час няма патрэбы чалавеку адважна ісці насустрач такой мудрасці! XX і XXII з'езды Камуністычнай партыі і падзеі, якія адбываліся пасля, далі прыклады такіх вось двух падыходаў з боку розных людзей да жывой практыкі рэвалюцыйнага развіцця. Перамог той пачатак, якім кіраваліся сапраўдныя ленінцы, бо яны ведалі нялёгкую мудрасць рэальнага жыцця.

ВІДАЦЬ, я выказваю свае меркаванні занадта катэгарычна. Але ўспомніце свае ўласныя характарыстыкі і заўвагі знаёмых пра кнігі вершаў, пра раманы і апавяданні. Сцвярджаю ўпэўнена: тут амаль заўсёды гутарка ідзе ў першую чаргу пра тое, што паказаў пісьменнік, і гэтае «што» вызначаецца кароткімі словамі, дзеля якіх кожны літаратар і чакае сустрэчы з чытачом: **праўда** або **няпраўда**. Пра «як» пачынаецца размова пасля. Тады мы чуем нешта накшталт—«праўдзівая, але сумная аповесць», «бліскучая па стылю, але занадта ўзнёслая, нежыццёвая паэма» і г. д.

Чытач чакае ад пісьменніка перш за ўсё праўды пра навакольнае жыццё і ўспрымае як асабістую абразу надакучлівыя тлумачэнні агульнавядомых ісцін і танныя ілюстрацыі да пэўных афіцыйных дакументаў і **ўвогуле правільных** высноў. Ён шукае на кніжных старонках сучаснага асэнсавання і нашага сённяшняга жыцця, і мінулага. Яму патрэбны такія творы-субяседнікі, пра якія адразу ж пасля знаёмства з імі можна сказаць — **праўдзівыя.** Калі здаецца нібыта ўсё гэта табою самім убачана і перажыта, толькі лепш за цябе выказана ў слове-вобразе, тады ідэі і пачуцці субяседніка робяцца тваім уласным вопытам.

Надзённае ў літаратуры, як зерне будучых дрэў у яблыку,—у асяродку тэмы і праблемы. Самыя «сучасныя» па фармальных адзнаках вершаваныя збудаванні і да тэлеграфнай лаканічнасці «ёмістыя» замалёўкі ў прозе часцей за ўсё, на жаль, бываюць данінай модзе. І калі ўжо мне будзе дазволена крыху «папарадокснічаць», дык я падкрэслю некаторыя словы А. Чэхава, чыім імем нярэдка размахваюць, як сцягам, прыхільнікі так званага «сучаснага стылю». Ён казаў: «Кароткасць—**сястра** таленту». У нас жа, бывае, менавіта «сястру» абвяшчаюць галоўнай у творы—як быццам у эру ТУ-114 і тэлебачання асноўным клопатам пісьменніка павінен быць памер кнігі. І спасылаюцца на тое, што ў выбары тэм і праблем, маўляў, хто ж цяпер памыляецца! Аднойчы І. Бунін пачуў наступнае чэхаўскае выказванне, відаць, наконт усё той жа ўяўнай «сучаснасці-моды» ў літаратуры: «Памятаю, у Таганрозе я бачыў шыльду «Заведение **искустевных** минеральных вод». Вось і гэта тое самае. Новае толькі тое, што таленавіта. Што таленавіта, тое новае».

Гэтая выснова, на маю думку, прарочая. Сапраўды, давайце прыгадаем усе выпадкі, калі нам даводзілася чуць пра кнігу—«праўдзівая!» Хоць аднойчы так сказалі пра твор, пазбаўлены прымет таленавітасці аўтара? Ёсць ракеты, створаныя па прынцыпу дзеяння «зямля—неба—зямля». Відаць, і мастацкі твор можа тады мець шанцы на поспех, калі ён ствараецца па прынцыпу «талент — праўда — наватарства».

Талент—гэта не тое самае, што набор рамесніцкіх навыкаў, з дапамогай якіх чалавек «адлюстроўвае» жыццё. Талент—гэта клапатлівы, зацікаўлены і нават натхнёны **роздум** пра чалавека свайго часу, пра тую, у прыватнасці, складаную асобу-характар, што ў сярэдзіне нашага стагоддзя імкнецца зразумець уласныя інтарэсы, уласнае сумленне і прывесці іх у згоду з патрабаваннямі грамадскіх узаемаадносін.

Герой сучаснай літаратуры можа быць падобным да таго ж Чацкага, які, паводле пушкінскіх слоў, «добры хлопец, што правёў накаторы час з вельмі разумным чалавекам (а менавіта з Грыбаедавым) і ўспрыняў ад яго думкі, дасціпныя жарты і сатырычныя заўвагі», — г. зн. з'яўляецца пераказчыкам аўтарскага «розуму». Але перавага будзе за тым літаратурным персанажам, які **самастойна** ўспрымае свет і падзеі з **вышынь** культурнага і інтэлектуальнага ўзроўню **свайго часу:** ён палітычна актыўны, удумлівы і сталы ў сваіх меркаваннях, па-сапраўднаму свабодны ў сваіх учынках, якія падказвае яму яго светапогляд. Ён — разумны і высакародны сын вялікага і пакутлівага стагоддзя. Яго розум — не сховішча розных прыгожых і змястоўных «дэфініцый», народжаных у хвіліны філасофскага настрою. Эмоцыі і інтэлект, разважанні і ўчынкі і ў такой асобы вельмі суладныя: яны не існуюць паасобку.

Адкрыццё хоць адзінага падобнага характару, як мне здаецца, — першая і, мабыць, галоўная адзнака таленту ў наш час. Ён, гэты характар, можа быць і станоўчым, і адмоўным, і вельмі абмежаваным у нечым, і разнастайным. Яму ўласцівыя і «духоўная слепата», і нечаканыя геніяльныя здагадкі і рашэнні. Такому герою нельга толькі рабіць аднаго: пачынаць усё быццам нанава, забываючыся на сваіх папярэднікаў.

Што я маю на ўвазе, калі гавару так? Вось што. Калі б мне прапанавалі вызначыць агульны пафас у паводзінах герояў савецкай літаратуры — і тых, каму выпадала «вандраваць па пакутах», і тых, хто добра разумеў, да чаго заклікаНы яны і па які бок барыкад іх месца, — дык я, мусіць, падкрэсліў бы матыў **пераадолення.** Шмат хто з літаратурных персанажаў А. Фадзеева і Я. Коласа, А. Талстога і К. Чорнага, лірычныя героі паэзіі Ул. Маякоўскага, шмат якія дзеючыя асобы п'ес А. Карнейчука і К. Крапівы, — нават самыя цэльныя натуры з іх — вядуць барацьбу на два франты. Яны імкнуцца пазбавіцца таго цяжару, што ўсклала на іх душы мінулае, адмовіцца ад забабонаў і прыгнечанасці, якія былі адбіткам супярэчлівых грамадскіх адносін пэўнай пары. Выказваюць яны гэта на ўвесь голас ці не, але персанажы нашай літаратуры па-свойму мараць быць **сапраўднымі** людзьмі. Каб самое слова Чалавек гучала горда і вымаўлялася «з вялікай літары»... Горш за ўсё тым з іх, хто адчувае сябе духоўным жабраком.

Станаўленне чалавечай асобы ў новым грамадстве — гэта і ёсць пераадоленне ў самім сабе такога жабрака, паслугача, уласніка, раба. Гэта і ёсць узбагачэнне чалавека.

Другі фронт акрэслены больш выразна: **«яны»** і **«мы»**. Два светы. Стары, той, што, адыходзячы, яшчэ адстрэльваецца і атручвае людскія душы матэрыяльнымі спакусамі і рознымі прыгожымі заклікамі. І свет новы, дзе непазнавальна змяніліся ўсе маральныя і сацыяльныя нормы чалавечых адносін. Яны варожыя назаўсёды, гэтыя два светы. Пераадолець уплывы старога і адстаяць праўду новага ў чалавечых сэрцах—такі абавязак бяруць на сябе ў клопатах пра заўтрашні дзень краіны і чалавецтва найбольш сумленныя і адданыя людзі.

ТАЛЕНТ падказвае мастаку, якія рысы чалавека робяць прывабнымі і пераканальнымі мастацкія вобразы герояў свайго часу. Калі правільна разумець сучаснае ў сённяшняй літаратуры, яно вымагае ад героя, створанага пісьменнікамі сярэдзіны нашага стагоддзя, каб ён быў, як гэта ёсць у жыцці, нашчадкам сваіх папярэднікаў і, ва ўсякім выпадку, умеў пераадольваць знешнія і ўнутраныя перашкоды на шляху да ажыццяўлення той мары аб сапраўдным чалавеку, з якой нарадзіўся на зямлі новы грамадскі лад. Ён **не мае права не ўмець** ваяваць і за сябе, і за свае ідэалы. Яму трэба быць здольным дзейнічаць.

...нянавісці злоснай назло,
На гібель варожасці лютай...

Увогуле такое патрабаванне — пісаць назло нянавісці, якая яшчэ ўзнікае паміж людзьмі, і на гібель варожасці, носьбітам якой выступае ўсё, што аджывае свой век на зямлі, — вельмі натуральнае. Бо ў барацьбе за Чалавека, за перамогу светлага ў кожнай асобе адлюстроўваецца не толькі гуманістычны «ўвогуле» пафас літаратуры, як гэта часамі здаецца таму-сяму. Гэта барацьба і ёсць «частка агульнапралетарскай справы», як настойліва падкрэсліваў Ул. І. Ленін.

Літаратура займаецца пошукамі героя, які б у супярэчлівых жыццёвых умовах увасабляў якасці сапраўднага чалавека, свабоднага ад чужых яму звычаяў і рысаў, тых, што называюць «плямамі мінулага».

Мне даводзілася сустракацца і размаўляць з чытачамі з ліку тых, хто знаходзіцца «паблізу ад літаратуры», якім надакучыла пэўная тэрміналогія. Паспрабуйце пры такім нават прыгадаць пра тыя ж «плямы мінулага», адразу на яго твары з'явіцца пагардлівая ўсмешка. Хто-небудзь з іх нават кіне, што чуў пра гэтыя «плямы» ў часе панавання культу асобы Сталіна, хоць тады і было гэтаму скептыку гадоў дванаццаць, не больш.

Можна, вядома, прыдумаць і знайсці новыя словы, каб імі называць тую або іншую з'яву. Але — навошта? Варта толькі не забывацца на першапачатковы сэнс нашай тэрміналогіі. Тады ў няспынным баі за цудоўнага Чалавека, які ідзе «на гібель варожасці лютай», літаратура будзе несці і парахавы дым, і пахі ўзаранай вясновай зямлі, а не выбухі тэатральнай піратэхнікі.

І калі ўжо мы загаварылі амаль што па-вайскоcваму, скажам: далёка не кожны літаратурны твор вядзе бой у першым эшалоне. Не ўсялякі аўтар мае гонар называцца безумоўна сапраўдным пісьменнікам-мастаком. У нас чамусьці так склалася, што мы часцей за ўсё ацэньваем раманы або апавяданні прыблізна наступным чынам: «значны ўклад у распрацоўку тэмы», «каштоўны ўклад» і нарэшце звычайны «ўклад, нягледзячы на недахопы».

А ёсць жа ў вялікай літаратуры так званая белетрыстыка. Гэта, як я разумею, не зусім адно і тое ж, што другарадная кніжная прадукцыя. На маю думку, да белетрыстыкі можна аднесці такія творы, якія пазбаўлены ўсяго **толькі адной адзнакі**—нечаканага **адкрыцця** мастаком нечага новага ў жыцці. Белетрыстыку чытаюць і з цікавасцю, і з адчуваннем эстэтычнай асалоды. Яна робіць сваю справу, але больш непрыкметна. Яе выхаваўчы ўплыў на чытача не выклікае сумнення. Але яна не ўзнімаецца да ўзроўню выдатных і заўсёды прывабных твораў, якія доўгі час, ад пакалення да пакалення, захоўваюць надзённае гучанне.

Каб не супрацьпастаўляць аднаго пісьменніка другому, паспрабую давесці сваю думку на прыкладах, якія дае творчасць аднаго і таго ж самага пісьменніка.

Якуб Колас стварыў непаўторны вобраз Андрэя Лабановіча, які зрабіўся для чытача сапраўдным мастацкім адкрыццём. Вясковы інтэлігент, герой трылогіі «На ростанях» увасабляе характар таго шукальніка праўды і ваяўнічага прыхільніка святла, які за асабістую крыўду лічыць нялюдскае жыццё людзей. Як вызваліць ашуканых лю-

(Працяг на 2-й і 3-й стар.).

Выдатныя майстры працуюць на Барысаўскім шклозаводзе імя Дзяржынскага—адным з перадавых прадпрыемстваў горада. З году ў год калектыў яго перавыконвае план выпуску прадукцыі. Прыгожыя вазы, бакалы, сервізы з каляровага шкла і крышталю карыстаюцца вялікім попытам у насельніцтва далёка за межамі нашай рэспублікі.

Добра працуе ў гэтыя дні і майстар жывапісу камсамолка Ларыса Жалязнякова, якую вы бачыце на гэтым здымку. Звыш шасці год працуе дзяўчына на прадпрыемстве. За гэты час яна скончыла дзесяць класаў школы рабочай моладзі. А ўвечары Ларысу можна бачыць на рэпетыцыі ў гарадскім Доме культуры, дзе яна з'яўляецца актыўнай удзельніцай народнага тэатра.

Тэкст і фота Л. ГІГЕВІЧА.

ПАМЯЦІ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Ля маленькага тонучага ў зеляніне доміка на вуліцы Камунараў у Ялце днямі адбылася ўрачыстая цырымонія адкрыцця мемарыяльнай дошкі паэту Максіму Багдановічу.

У гэтым доме выдатны сын беларускага народа правёў апошнія дні свайго жыцця. Адсюль цяжка хворы ён апошні раз любаваўся цудоўным небам, маладымі кіпарысамі, блізкім Чорным морам. Таленавіты песняр беларускага народа памёр 25 мая 1917 года.

Некалькі гадоў назад на Паўднёвым беразе Крыма ў парку санаторыя «Беларусь» паэту быў устаноўлены помнік. А нядаўна адпачываючыя ў паўднёвабярэжных здраўніцах прыйшлі да гэтага доміка, каб ушанаваць памяць Максіма Адамавіча Багдановіча і прысутнічаць на адкрыцці мемарыяльнай дошкі.

Мітынг адкрыў намеснік старшыні выканкома Ялцінскага гарадскога Савета дэпутатаў працоўных М. В. Каўроў. Ён гаварыў пра непарушную дружбу народаў нашай краіны, пра выдатнага паэта Максіма Багдановіча, чыя творчасць стала здабыткам усіх народаў, якія насяляюць нашу Радзіму.

З мемарыяльнай дошкі спадае пакрывала. На мармуры золатам зззяюць словы на рускай, украінскай і беларускай мовах:

«У гэтым доме правёў апошнія дні свайго жыцця (люты—май 1917 года) выдатны паэт Беларусі Максім Багдановіч».

Ад імя пісьменнікаў Савецкай Украіны выступіў Г. Пяткоў.

— Імя Максіма Багдановіча, — сказаў ён, — гэтак жа дарагое савецкім людзям, як імёны Някрасава і Шаўчэнкі, Данелайціса і Ахундава, Абая і Айні... Яго цудоўныя вершы і цяпер хвалююць людскія душы, клічуць да праўды і святла.

Яркае і вобразнае было выступленне беларускага празаіка Івана Мележа. Прамоўца гаварыў аб тым, што паэт пакідаў свет вясной, ён быў вельмі малады, поўны планаў, якім, на жаль, не давялося ажыццявіцца. Максім Багдановіч не сказаў усяго, што мог бы сказаць— яму было толькі 25 гадоў. І хоць ён пакінуў невялікую спадчыну, яна поўная нязгаснай любві да жыцця.

Драматург Віталій Губараў, які выступіў ад пісьменніцкай арганізацыі Расійскай Федэрацыі, падкрэсліў, што сёння сюды сабраліся прадстаўнікі розных літаратур многанацыянальнага Савецкага Саюза. Усе яны ўшаноўваюць памяць сына беларускага народа.

Пра кароткае, але палымянае жыццё паэта расказаў армянскі пісьменнік Гевург Севунц. Навучэнцы Жэня Уланава і Зіна Сінельнікава прачыталі выдатныя вершы Максіма Багдановіча.

Мітынг скончан. Ва ўрачыстым маўчанні прысутныя аддаюць даніну выдатнаму песняру, чые вершы, напісаныя шмат гадоў назад, прагучалі як прароцтва:

«Беларусь, твой народ дачакаецца
Залацістага, яснага дня.
Паглядзі, як усход разгараецца,
Сколькі ў хмарках залётных агня...»

Яснае сонца 45 гадоў назад узышло над нашай краінай. Яно свеціць нязгасным святлом народам нашай вялікай Радзімы.

ТАСС.

НА РАДЗІМЕ Ц. ГАРТНАГА

Нядаўна ў Капылі адбыўся вялікі літаратурны вечар, прысвечаны надыходзячаму 75-годдзю з дня нараджэння Ц. Гартнага. Даклад аб жыцці і творчасці аўтара «Сокаў цаліны» зрабіў С. Александровіч. На вечары выступілі пісьменнікі П. Пестрак, М. Хведаровіч, А. Русак.

САМАДЗЕЙНАСЦЬ ПА... ЗАГАДЗЕ

У зале Лагойскага дома культуры ідзе раённы агляд мастацкай самадзейнасці. На сцэне выступаюць спевакі, танцоры, дэкламатары. Але дзіўная з'ява: выступленні нікога не хвалююць, многіх самадзейных артыстаў гледачы сустракаюць холадна, без апладысментаў. Так цягнулася некалькі гадзін.

Нарэшце, у зале — ажыўленне. Месца на сцэне займаюць гурткоўцы калгаса «Праўда». Што яны пакажуць, чым парадуюць гледачоў? Раней гэты калектыў, якім кіравала Ала Даўжанок, карыстаўся поспехам. А цяпер? Замест апладысментаў у зале чуваць смех і нават непрыхільныя галасы. Калектыў не падрыхтаваўся да агляду, прыйшоў на канцэрт са старым рэпертуарам, у якім былі рэчы, што сваім мяшчанскім пошлым зместам выклікалі абурэнне прысутных. Чаго, напрыклад варта песня «Прыцемак», у якой ёсць такія радкі:

Поцелуй меня,
Я люблю тебя.
Поцелуй меня —
Не отравишься.

Трапіла гэтая пошласць на сцэну невыпадкова. Кіраваць калектывам нядаўна пачаў новы нявопытны чалавек. Яму не памаглі ні раённы Дом культуры, ні настаўнікі мясцовай школы, а сам ён не здолеў арганізаваць справу, як мае быць.

Такі нумар на раённым аглядзе быў не адзін. Выявілася і нізкая прафесіянальная падрыхтоўка выканаўцаў: некаторыя спевакі як след не засвоілі мелодыі песень, а некаторыя не ведалі слоў.

Не парадаваў сваім выступленнем на аглядзе і калектыў мастацкай самадзейнасці Кораньскага сельскага клуба, якім кіруе Ядвіга Гусакоўская. Раней ён выступаў не толькі на раённай, але і на рэспубліканскай сцэне. Песні ў выкананні самадзейных артыстаў неаднаразова перадаваліся па радыё.

— Лепшыя выканаўцы выехалі ў горад, — скардзіцца кіраўнік калектыву, — а новых пакуль што яшчэ няма.

А шкада. Калгаснікі любяць песню, яе тут можна пачуць і ўдзень і ўвечары. Але бяда ў тым, што са спевакамі ніхто не працуе.

Яшчэ адна бяда самадзейных калектываў — у іх мала дарослых людзей. У саўгасе «Янушкавічы» і калгасе імя Леніна ў самадзейных гуртках — палавіна вучняў сярэдніх і сямігадовых школ. Вельмі мала мужчынскіх галасоў. Пра беднасць рэпертуару сведчыць і тое, што на аглядзе, па сутнасці, не было ніводнага музычнага нумара.

Можа, Лагойшчына бедная на таленты і няма каму ўдзельнічаць у самадзейнасці? Не, яны ёсць і іх многа. Аб гэтым сведчыць выступленне калектыву раённага цэнтра. Доўгі час тут не было ніводнага гуртка. Але вось на чале раённага Дома культуры стаў тав. Варанцоў, і становішча адразу змянілася. Знайшліся і добрыя спевакі, і танцоры, і выканаўцы многіх іншых жанраў.

Гарачымі апладысментамі адзначылі прысутныя ў зале выступленне салістаў Анатоля Руткоўскага, Генадзя Акуловіча, дэкламатара Аляксандра Бальшакова. З добрым майстэрствам былі выкананы «Беларускі карагод» і сцэнка «На ферме».

Хто з лагайчан не памятае выступлення на раённай сцэне сям'і музыкантаў Бурковічаў з вёскі Калачы? Гэта быў цэлы ансамбль, які майстэрскай ігрой на цымбалах здзіўляў усіх слухачоў. Адзін з яго членаў Веніямін Бурковіч стаў вядомым у рэспубліцы цымбалістам, лаўрэатам міжнародных конкурсаў.

А сёстры Адамовіч з вёскі Корань? Іх вакальным здольнасцям могуць пазайздросціць многія. Няма такога гуртка ў раёне, дзе не чулі і не захапляліся іх галасамі. У самадзейным калектыве гэтых таленавітых спявачак цяпер не сустрэнеш, хор па сутнасці перастаў існаваць.

Устанавілася дрэнная практыка — дапасоўваць работу самадзейнасці да пэўнай даты, падзеі. Надыходзіць, скажам, якое-небудзь свята і па загадзе з раёна пачынаюць завіхацца ўсе культасветустановы. Звычайна створаныя наспех калектывы бываюць нежыццядзейнымі, пасля двух-трох выступленняў распадаюцца.

— Пайшлі на кансервацыю,— іранічна заўважаюць у вёсцы.

Іншы раз гэта «кансервацыя» бывае такой доўгай, што ў раёне зусім забываюць пра існаванне тых ці іншых калектываў.

Агляд мастацкай самадзейнасці ў Лагойску выявіў многа недахопаў. Хацелася б, каб раённы аддзел культуры, а разам з ім работнікі Дома культуры зрабілі з гэтага сур'ёзныя вывады. Трэба дамагацца, каб самадзейнасць у вёсцы весяліла і радавала людзей і не толькі ў часе аглядаў.

Б. САСНОЎСКІ.

Маладзёжны эстрадны аркестр Беларускай дзяржаўнай філармоніі рыхтуе новую святочную праграму.

У рэпертуары аркестра «Дабранач» Я. Глебава, «Песня аб Мінску» Ул. Алоўнікава, фантазія на тэму песень В. Салаўёва-Сядога, беларуская полька «Янка» і інш.

У перадсвяточныя дні аркестр будзе выступаць на заводах і прадпрыемствах сталіцы, потым паедзе ў гастрольную паездку па раёнах Беларусі.

Фота Ул. КРУКА.

ПАЧУЦЦЁ ПРАЎДЫ

Народнаму артысту БССР прафесару Дзмітрыю Аляксеевічу Арлову днямі споўнілася шэсцьдзесят гадоў. Відома, такая дата з'яўляецца фактам асабістай біяграфіі чалавека. Але тое, што з гэтых шасцідзесяці гадоў сорак аддадзена тэатру для вялікай разнастайнай працы ў ім, заслугоўвае шырокай увагі грамадскасці.

Пра Д. Арлова можна гаварыць як пра акцёра, рэжысёра, педагога Тэатральна-мастацкага інстытута. Творчая біяграфія яго багатая і цікавая. Акцёрскі дыяпазон вельмі шырокі. Але для нас куды больш важна мець уяўленне аб трактоўцы акцёрам таго ці іншага вобраза, аб складаным і тонкім працэсе стварэння глыбокага, сцэнічнага характару, чаго, на жаль, нельга зрабіць у невялікім артыкуле.

Работы акцёраў тэатра жывуць нядоўга, яны непаўторныя. У вялікага мастака на кожным спектаклі свае знаходкі, вобраз нараджаецца нібы нанава, ён абавязкова нечым адрозніваецца ад папярэдняга [illegible]. І гледачы з хваляваннем сочаць за жыццём героя, перажываннем выканаўцы; літаральна на іх вачах, пры іх удзеле [illegible] творчасць. У гэтай радкай асаблівасці — незвычайная сіла тэатра, яго адрозненне ад іншых, падобных відаў мастацтва.

За доўгія гады сумеснай працы з Дзмітрыем Аляксеевічам мне давялося бачыць яго ў вялікай колькасці роляў і ў [illegible] спектаклях, адзначаных высокім творчым узлётам. Я памятаю спектакль «Крамлёўскія куранты» і Д. Арлова, які стварыў у ім вобраз Ул. І. Леніна. Смелы палёт думкі, рамантыка рэвалюцыйнай мары — гэтыя рысы асабліва вылучыў акцёр у ленінскім вобразе. [illegible] Дзмітрыя Аляксеевіча вялікай радасцю, [illegible] патрабавала ад яго грамадзянскай засяроджанасці.

А як тут не сказаць пра ролі ў чэхаўскіх п'есах — Чабутыкіна («Тры сястры»), Вафлі («Дзядзя Ваня»), дзе ён быў пабудаваны на глыбокім пранікненні ў падтэкст, на стварэнні неабходнай атмасферы спектакля.

І зусім іншы творчы почырк Д. Арлова ў спектаклях камедыйных. Дастаткова ўспомніць створаныя ім вобразы Мальвоіо ў «Дванаццатай ночы» Шэкспіра або Цяляцьева ў «Шалёных грошах» Астроўскага — вобразы іскрыстыя, вясёлыя і ў той жа час праўдзівыя і сцэнічна цалкам апраўданыя.

Вось гэтае пачуццё праўды, шчырасці і гранічнай веры ў тое, што адбываецца на сцэне, выхоўвае цяпер прафесар Д. Арлоў у сваіх вучняў у Беларускім тэатральна-мастацкім інстытуце. Вялікі вопыт акцёрскай і выкладчыцкай працы, значная колькасць пастаўленых спектакляў, работа ў кіно — усё гэта дае права Д. Арлову сцвярджаць свае педагагічныя прынцыпы выкладання рэжысуры і акцёрскага майстэрства сярод студэнтаў.

К. С. Станіслаўскі гаварыў, што створаная ім сістэма выхавання акцёра разлічана на людзей таленавітых, здольных [illegible]. Настаўнікі Дзмітрыя Аляксеевіча — Л. Леанідаў, А. Паноў, А. Дзікі, якія ў многім распрацавалі і ўзбагацілі вучэнне Станіслаўскага. Па гэтым шляху ідзе і Д. Арлоў.

За пятнаццаць гадоў працы ў сценах інстытута ён выхаваў многа маладых акцёраў, якія раз'ехаліся амаль па ўсіх тэатрах Беларусі. Чытаючы гэтыя радкі, вучні Дзмітрыя Аляксеевіча, напэўна, успомняць свайго суровага і патрабавальнага педагога, [illegible] школу.

У апошнія гады мы бачым Д. Арлова толькі на экранах кіно. Вялікае ўражанне, напрыклад, пакінула яго работа ў кінафільме «Гадзіннік спыніўся апоўначы». Мы ўспамінаем яго ў карцінах «Наша вуліца», «Вясеннія навальніцы», ведаем, што хутка з'явіцца яшчэ адзін фільм з яго ўдзелам — «Ляленчая камедыя».

Але тэатр у адрозненне ад кіно мае свае асаблівасці, сваю спецыфіку. І таму ўсё ж хацелася б убачыць Дзмітрыя Аляксеевіча зноў у новых ролях на сцэне, пачуць пра яго новыя пастаноўкі. Думаецца, што рана адышоў ён ад творчага жыцця тэатра. Адзінае, што ў нейкай меры прымірае з гэтым — упэўненасць, што ўся яго энергія і вопыт аддадзены цяпер выхаванню маладога пакалення акцёраў.

Рыхтуючыся да кожных заняткаў, хвалююцца студэнты: іх работы будуць строга і патрабавальна аналізавацца і бяда, калі «схлусіў», адышоў ад логікі жыцця, дзеяння, найграў...

Патрабавальны да сябе на працягу ўсіх сарака гадоў працы ў савецкім тэатры, Д. Арлоў таксама патрабавальны да сваіх выхаванцаў, да праўды мастацтва.

Б. ВІШКАРОЎ.

ДА 80-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЯКУБА КОЛАСА

МІНУТЫ РАДАСНАГА ХВАЛЯВАННЯ

Зянон ПАЎЛОЎСКІ

Мне як мастаку пашчаслівілася шмат разоў сустракацца з Якубам Коласам. У розныя часы я пісаў з натуры яго партрэты.

Пазнаёміўся я з Коласам у Маскве, на кватэры рускага паэта Сяргея Гарадзецкага ў 1940 годзе. Тады я быў студэнтам Маскоўскага дзяржаўнага мастацкага інстытута.

Да Сяргея Мітрафанавіча Гарадзецкага на «чацвяргі» даволі часта збіраліся вядомыя маскоўскія дзеячы культуры. Паэты чыталі яшчэ неапублікаваныя вершы, кампазітары ігралі свае новыя творы, выступалі спевакі. Гэта былі своеасаблівыя творчыя вечары, на якія прыходзіла многа людзей.

Сяргея Мітрафанавіча як свайго старога сябра наведаў і Якуб Колас, які прыехаў у Маскву на Дэкаду беларускага мастацтва. Я папрасіў Канстанціна Міхайлавіча папазіраваць для партрэта. Колас неяк усміхнуўся, памаўчаў, а потым сказаў:

— Не люблю пазіраваць, паварушыцца нельга, на сон цягне...

Але згоду даў.

Працаваць пачалі ў нумары гасцініцы «Масква», дзе на час Дэкады закватараваў Якуб Колас. На сеансах ён, звычайна скупы на словы, каб не задрамаць, расказваў пра розныя здарэнні са свайго жыцця, успамінаў гады, калі настаўнічаў, пытаўся і ў мяне пра вучобу, пра беларускіх мастакоў.

— Калі пазіруеш скульптару, дык і галавой круціць можна, — жартаваў ён. — Пры вас жа, жывапісцах, нельга і паварушыцца, а сядзі, быццам слуп.

Я расказаў Канстанціну Міхайлавічу пра мастакоў, што прыехалі на Дэкаду, пра творы, якія яны паказваюць на выстаўцы. Сказаў, што прыехаў і мой першы настаўнік старэйшы беларускі мастак Валянцін Віктаравіч Волкаў.

— Ведаю, ведаю, — сказаў Колас, — ён мяне таксама маляваў для маёй кніжкі, дык я сядзеў на крэсле, нагнуўшыся наперад, як быццам размаўляў з чытачом... Добра малюе.

Колас заўсёды быў пунктуальны. Праз некалькі дзён, у час перапынку, ён папрасіў прабачэння і сеў пісаць пісьмо.

Выціснуўшы на палітру фарбы, чакаю канца перапынку. Канстанцін Міхайлавіч сядзеў да мяне бокам, у профіль. Роўныя радкі прыгожых літар клаліся на паперу. Колас то задумваўся, то на твары паяўлялася ўсмешка. Тады я, каб не марнаваць часу, прама на скрынцы для фарбаў пачаў пісаць другі партрэт Коласа — за працай. Лепш пазіраваць і не трэба.

Закончыўшы пісаць пісьмо, Колас паглядзеў на гадзіннік, заспяшаўся і гаворыць:

— Але ж ты, хлопча, мусіць, доўга чакаў, пачнём.

І якім было здзіўленне народнага песняра, калі ён убачыў сябе на невялікім партрэце.

Праз некалькі дзён, 18 чэрвеня 1940 года, падарыўшы і падпісаўшы мне свой рэдкі фотаздымак, Канстанцін Міхайлавіч сказаў:

— Трэба ехаць дахаты, справы ёсць. Цяпер у вас канікулы, дык паедзем у Мінск — там і партрэт закончым.

Ужо ў Мінску, у кабінеце Якуба Коласа ў Акадэміі навук БССР, віцэ-прэзідэнтам якой ён быў, я працягваў сваю працу. Аднойчы да Канстанціна Міхайлавіча зайшоў Янка Купала. Ветліва прывітаўся. Паглядзеўшы па партрэт, засмяяўся:

— Вось цябе, Кастусь, і ўвекавечылі. Добра, добра...

Сеўшы ля стала, заваленага рознымі паперамі і кнігамі, паставіўшы збоку палку, Купала пачаў гаварыць...

Не памятаю, аб чым яны тады гаварылі. Я быў захоплены сустрэчай двух вялікіх сыноў нашай зямлі беларускай. Стараўся запомніць кожную рысу твару Купалы, манеру гаворкі, жэсты.

Гэтая дружба двух карыфеяў беларускай літаратуры абудзіла ў мяне далейшыя творчыя задумы. Прыехаўшы ў Мінск праз некалькі год, я напісаў карціну «Янка Купала і Якуб Колас гуляюць у шахматы», якая знаходзіцца цяпер у Музеі імя Янкі Купалы, і карціну «Якуб Колас і Янка Купала на адпачынку ў падарожжы па Дняпры» — уласнасць Музея імя Якуба Коласа...

Вялікая Айчынная вайна разлучыла Якуба Коласа з беларускай зямлёй. Але яго слова гучала ў партызанскім друку, у часопісе «Раздавім фашысцкую гадзіну» і ў іншых выданнях таго часу.

Вяртаючыся з франтоў Айчыннай вайны, беларускія пісьменнікі часта наведвалі нашага слаўнага песняра Янку Купалу. Яго трагічная смерць у 1942 годзе балюча ўзрушыла нашы сэрцы.

Праз год Беларускі штаб партызанскага руху адклікаў з Савецкай Арміі многіх мастакоў для арганізацыі мастацкай выстаўкі, прысвечанай святу беларускага народа — 25-годдзю ўтварэння БССР. Сярод іх быў і аўтар гэтых радкоў. Мне як дырэктару гэтай выстаўкі даволі часта даводзілася сустракацца з беларускімі пісьменнікамі. Яны многа расказвалі пра Янку Купалу і Якуба Коласа. Тады я і задумаў напісаць карціну «Беларускія пісьменнікі ў Янкі Купалы ў перыяд Айчыннай вайны», — па сутнасці групавы партрэт. Гэтую мару я ажыццявіў пасля вайны.

Мы, мастакі і скульптары, рыхтуючыся да выстаўкі, плённа працавалі над стварэннем вобразаў гераічных сыноў беларускага народа, пісалі партрэты нашых слаўных воінаў, народных мсціўцаў — партызан, Герояў Савецкага Саюза.

Выстаўка адкрылася 2 студзеня 1944 года ў Траццякоўскай галерэі. Сабраліся прадстаўнікі грамадскасці Масквы, воіны Савецкай Арміі, дзеячы літаратуры і мастацтва. Сярод экспанатаў выстаўкі былі прысланыя з фронту, з партызанскіх атрадаў малюнкі мастакоў І. Давідовіча, С. Лі, Ул. Сухаверхава, М. Гуціева. Экспанаваўся сярод іншых твораў і мой «Партрэт Якуба Коласа».

Закончылася вайна. Пісьменнікі і мастакі вярнуліся ў родны Мінск. У 1946 годзе я пачаў працаваць над карцінай «Беларускія пісьменнікі ў Янкі Купалы ў перыяд Айчыннай вайны». Прыходзілі пазіраваць вядомыя беларускія паэты і пісьменнікі Міхась Лынькоў, Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Максім Танк, Аркадзь Куляшоў, Ілья Гурскі, Пятро Глебка. Даў згоду і Якуб Колас.

Сустрэчы з Канстанцінам Міхайлавічам — чулым чалавекам, вялікім беларускім песняром, грамадскім дзеячом заўсёды прыносілі мне вялікую радасць. Помню, як аднойчы з Масквы прыехаў народны мастак Беларусі Вітольд Каэтанавіч Бялыніцкі-Біруля. Ён пажадаў сустрэцца з Якубам Коласам. У адзін з цёплых жнівеньскіх дзён 1948 года разам са старшынёй Саюза мастакоў БССР Іванам Ахрэмчыкам мы паехалі да Коласа. Гаспадар ветліва прывітаўся і запрасіў нас у дом. Завязалася сардэчная гутарка. Канстанцін Міхайлавіч жартаваў, сыпаў народнымі прымаўкамі.

Павёўшы гасцей паказаць сваю «лясную гаспадарку», Колас спыніўся ля пасаджанага ім дубка.

— Расце прыгажун. Рос я ў лесе, — гаварыў ён, — люблю кветкі і расліны. Яны вялікія сябры чалавека.

Гутарка зацягнулася да ночы, але, здавалася, што прайшло зусім мала часу. Ужо ў машыне Вітольд Каэтанавіч сказаў:

— Які просты гэты чалавек. Вялікія і мудрыя заўжды бываюць простымі ў жыцці.

У 1950 годзе Міністэрства культуры БССР заказала мне для Усесаюзнай выстаўкі ў Маскве партрэт Якуба Коласа.

Партрэт, які затым вісеў у залах Траццякоўскай галерэі ў Маскве, я напісаў у натуральным памеры, па пояс.

...Злева столік, накрыты каляровай сурвэтай, на ім ляжыць кніжка, побач акуляры. Якуб Колас, які толькі што чытаў кнігу, устаў, задумаўся. Такім я і намаляваў народнага паэта. Лічу, што гэта адзін з лепшых маіх коласаўскіх партрэтаў.

Калі я заканчваў гэтую работу, Якуб Колас прыехаў у майстэрню, на апошні сеанс у добрым гуморы, жартаваў...

Аднак гэта сапраўды быў апошні сеанс, калі я пісаў жывога пісьменніка. Праз некалькі год Коласа не стала. Памёр вялікі беларускі пясняр раптоўна, за працай. Балюча было маляваць незабыўнага Канстанціна Міхайлавіча ў труне. Цэлую ноч заставаўся я з ім, маляваў дарагія рысы знаёмага твару, успамінаў незабыўныя сустрэчы, думаў пра яго жыццё і творчасць. Дзесяткі тысяч мінчан праводзілі ў апошні шлях вялікага песняра нашай краіны. Ужо раніцай, з вянком, звітым з пахучых галінак дубу, прыйшлі і мастакі развітацца з незабыўным земляком.

ЁН БЫЎ ПРОСТЫМ І ШЧЫРЫМ

Хто блізка ведаў Якуба Коласа, сутыкаўся з ім па агульнай працы ці ў быту, у таго на ўсё жыццё застанецца ў памяці светлы вобраз гэтага выдатнага чалавека, яго прастата і шчырасць

Мне з Коласам прыйшлося на працягу многіх год працаваць разам на культурным і педагагічным фронце нашай маладой рэспублікі. Упершыню я пазнаёміўся з ім у Мінску ў 1921 годзе. Якуб Колас зрабіў на мяне моцнае ўражанне як чалавек надзвычай сардэчны, просты і абаяльны, словам — чалавек, да якога адразу горнецца сэрца. Яго ціхі, мілагучны голас быў душэўны і прыемны. Такая была і душа паэта: шчырая і самаадданая ў служэнні свайму народу і ўсяму чалавецтву.

У дваццаць першым годзе пры Наркамасветы БССР была арганізавана тэрміналагічная камісія. У склад камісіі ўваходзілі Якуб Колас і Янка Купала. У ліку іншых быў і я. Колас быў самым актыўным членам камісіі і часта прапаноўваў найбольш удалыя, трапныя і глыбока народныя тэрміны ў той ці іншай галіне навукі. Камісія засядала тры разы на тыдзень, вечарамі, звычайна з 18 да 22-23 гадзін. Яна правяла вялікую навуковую работу. Была выпрацавана тэрміналогія па ўсіх прадметах сярэдняй школы. Камісія працавала на правах грамадскай дзейнасці да 1927 года і толькі потым была ўзята на бюджэт Інстытута беларускай культуры і дзейнічала пад новай назвай — Інстытута навуковай мовы.

Апрача працы ў тэрміналагічнай камісіі, Якуб Колас у той час меў вялікую нагрузку ў педтэхнікуме і універсітэце — выкладаў методыку роднай мовы. І тут я таксама сустракаўся з Канстанцінам Міхайлавічам, бо быў у гэтых жа ўстановах выкладчыкам агульнага курсу хіміі. Колас валодаў вялікім педагагічным талентам і настаўніцкім тактам. У яго на лекцыях была заўсёды дасканалая дысцыпліна, ён цікава і ўмела перадаваў свае веды слухачам. Канстанцін Міхайлавіч старанна складаў спісы неабходнай для моладзі літаратуры, цікавіўся, як студэнты праводзяць вольны час. Калі ў некаторых дзяўчат і хлопцаў не было грошай на кіно ці тэатр, то ён вадзіў іх туды сам. Я бачыў Коласа ў кіно ці ў тэатры разам з моладдзю.

Пісьменнік быў надзвычай працавіты. Нягледзячы на хваробу (у яго была язва страўніка, якую ён нажыў у турме), быў бадзёрым, жыццярадасным, вясёлым. Ён заўсёды знаходзіў час для сваёй творчай працы.

Мне давялося жыць па суседству з Коласам, пакуль ён не пабудаваў свой уласны домік каля парку, які носіць зараз імя Максіма Горкага. Канстанцін Міхайлавіч жыў тады ў невялікай кватэры з двух пакояў у доме Русецкага, што знаходзіўся на Старажоўскай вуліцы насупраць Конскага пляца. Я ж жыў на Мопраўскай вуліцы (б. Міхайлаўская) амаль што на рагу Шырокай вуліцы. Словам, былі блізкімі суседзямі. Дзень пачынаўся ў Якуба Коласа дужа рана — з пяці-шасці гадзін. Памятаю, аднойчы мне трэба было бачыць Коласа па неадкладнай справе і я зайшоў да яго а шостай гадзіне раніцы. Ён сядзеў ужо за рабочым сталом — працаваў над аповесцю «У Палескай глушы».

У канцы 1929 года пісьменніку надаецца высокая годнасць акадэміка Акадэміі навук БССР. Працы ў Якуба Коласа прыбавілася. Але ён усё працаваў у педтэхнікуме, універсітэце, Інстытуце навуковай мовы па тэрміналогіі. Яго, як акадэміка, увялі ў склад камісіі па перакладзе твораў Ул. І. Леніна на беларускую мову.

І так да апошняга дыхання, працаваў ён нястомна і плённа на карысць роднай літаратуры, на карысць свайго народа. Няхай жа будзе вечнай памяць аб ім у народзе, якому ён так аддана служыў.

Язэп СУШЫНСКІ.

КАНФЕРЭНЦЫЯ ПА АНАМАСТЫЦЫ

Вывучэнне геаграфічных назваў гарадоў, рэк, населеных пунктаў, а таксама імёнаў і прозвішчаў людзей мае вялікую навуковую цікавасць. Расшыфроўка геаграфічных назваў і прозвішчаў людзей дапамагае глыбей зразумець гісторыю, геаграфію і этнаграфію роднага краю. Геаграфічныя назвы вывучае раздзел навукі — тапаніміка, а імёны і прозвішчы — анамастыка.

З мэтай вызначыць далейшыя шляхі развіцця тапанімікі і анамастыкі ў Кіеў з'ехаліся прадстаўнікі 12 рэспублік на другую анамастычную канферэнцыю, якая праходзіла з 16 па 20 кастрычніка гэтага года. Удзельнікі канферэнцыі заслухалі каля 70 дакладаў. Вучоныя Масквы, Ленінграда, Кіева, Мінска, Горкага, Фрунзе, Алма-Аты і іншых гарадоў гаварылі пра стан анамастыкі ў нашай краіне. Усе даклады былі цікавыя і змястоўныя.

У канферэнцыі прынялі ўдзел навуковыя супрацоўнікі з Мінска, кандыдаты філалагічных навук М. Бірыла, А. Вяржбоўскі, П. Шуба, Ф. Янкоўскі, кандыдат геаграфічных навук В. Жучкевіч.

У дакладзе «Тапанімічныя даследаванні Беларусі» В. Жучкевіч паведаміў канферэнцыі пра вывучэнне беларускай тапанімікі за апошнія гады. Дакладчык адзначыў, што ў Беларусі раскрыта сэнсавае значэнне трох чвэртак усіх назваў населеных пунктаў.

М. Бірыла выступіў з паведамленнем пра беларускія прозвішчы. Ён сабраў каля 20 тысяч беларускіх прозвішчаў. Праца М. Бірылы, якая неўзабаве будзе закончана, з'явіцца першай спробай вывучэння беларускай анамастыкі. П. Шуба ахарактарызаваў словаўтваральную структуру паўднёвабеларускіх тапонімаў.

Канферэнцыя ўхваліла задуму супрацоўнікаў АН УССР стварыць 25-томны слоўнік-даведнік «Гарады і вёскі Украіны». Наспела неабходнасць і патрэба стварыць капітальны шматтомны слоўнік-даведнік і ў Беларусі «Гарады і вёскі БССР». Канферэнцыя вызначыла шляхі далейшага развіцця анамастыкі ў нашай краіне.

Я. АДАМОВІЧ.

НА АРБІТУ ЭПОХІ!

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.].

дзей ад крыўднай для іх і выгоднай для прыгнятальнікаў абмежаванасці, — вось што непакоіць Андрэя Лабановіча. І чытач выступае саюзнікам яго. Пільная ўвага героя да чалавечых патрэб абуджае ў нас даволі **сучасныя** эмацыянальныя і лагічныя адказы-водгукі.

Трылогія «На ростанях» — вялікая літаратура. Ёсць у Коласа-празаіка і **белетрыстыка.** Тады, калі стваралася аповесць «На прасторах жыцця», яна і па тэме, і па праблематыцы была зусім надзённай. Яна чыталася. Ёй захапляліся аднагодкі Сцяпана Баруты. Аповесць мела выхаваўчы ўплыў на **тагачасную** моладзь. Але з ілюстрацыйнага характару агульнага зместу твора, відаць, і вынікала тое, што ён уздзейнічаў моцна толькі на тых, каму было лёгка параўноўваць кніжныя старонкі з жыццём. Прайшлі гады і гаворачы шчыра, «На прасторах жыцця» мы перачытваем зараз пераважна таму, што твор гэты належыць пяру Якуба Коласа. Ён быў надзённы, але не сучасны ва ўсёй паўнаце гэтага паняцця. Гэта — белетрыстыка. Нічога крыўднага для памяці Я. Коласа ў такім вызначэнні месца яго празаічных твораў, я ўпэўнены, няма.

Спадзяюся, што Аляксей Кулакоўскі не пакрыўдзіцца, калі скажу, што ён выступае сапраўды сучасным мастаком у жанры апавядання і толькі белетрыстам — у аповесцях і ў рамане.

Яны такія маленькія па памерах, яго апавяданні, — а якія глыбокія характары жывуць на іх старонках! Яны багаты на нялёгкі жыццёвы вопыт і змястоўны роздум аб чалавечых пакутах і радасцях. Пятнаццаць год прайшло з таго дня, калі я пазнаёміўся з Нестарам («Сад»), а і да гэтай пары ён часамі не дае мне спакою — няўрымслівы і сапраўдны чалавек, якому даражэй за ўсё, каб «наша зямля зелянела». Я і зараз яшчэ па-чалавечы зайздрошчу таму рашучаму выступленню Нестара супраць хцівага прыстасаванца Сяўрука, пасля якога герой А. Кулакоўскага адчувае самога сябе больш чыстым і па-добраму высакародным.

Калі прывесці звычайны пералік назваў некаторых апавяданняў гэтага пісьменніка — «Стары млын», напрыклад, «Кватаранты», «Дванаццаты жорсткі» і г. д., — дык, напэўна, у многіх чытачоў абудзіцца ў душы нешта незабыўнае, што назаўсёды захоўвае наша так званая эмацыянальная памяць. Надзвычай кранае і аповесць «Нявестка», хоць асабіста мне здаецца, што гэта таксама — хутчэй апавяданне. Можа, гэта спрэчна, але ўсё ж зробленае А. Кулакоўскім у жанры рамана і аповесці («Расстаёмся ненадоўга», «Гартаванне», «Дабрасельцы», «Дома») вызначаецца, на маю думку, толькі дзвюма вартасцямі — жыццёвым падабенствам у апісанні бытавых і будзённых спраў чалавека і пэўным літаратурным майстэрствам. Нават ваганні аўтара ад уяўнага «выкрывальніцтва» ў «Дабрасельцах» да наіўнага аптымізму, які, па-газетнаму, просталінейна прыпісаны да тэксту ў аповесці «Дома» — нават яны выглядаюць не творчымі пошукамі, а спробамі белетрыста знайсці шлях да больш шырокага кола чытачоў.

Магчыма, А. Кулакоўскі па складу свайго таленту здольны паспяхова «выбіраць» з жыццёвых назіранняў такіх прататыпаў, якія ў якасці літаратурных герояў патрабуюць сціслага апавядання, ёмістага сюжэта, пачуццёвай стрыманасці.

Не буду называць прозвішчы іншых пісьменнікаў, у якіх можна назіраць і адваротнае: у жанры рамана яны выступаюць больш упэўнена...

Што ж атрымоўваецца,—выходзіць, трэба нейкім чынам правесці рэвізію і вызначыць гатункі кожнага твора ў кожнага пісьменніка? Навошта! Гаворка пра гэта вялася зусім не дзеля такой забавы. Я лічу, што **найбольш яскрава** рысы сучаснасці праяўляюцца не ў патоку добрай белетрыстыкі, а ў тых мастацкіх творах, якія ўжо сталі або могуць стаць **неабходнымі ў духоўным развіцці** народа. Калі толькі пра кнігу хто-небудзь з сапраўдных чытачоў, не снобаў, скажа — «Гэта можна не чытаць», — і гэта будзе ў нейкай ступені праўда, значыцца, перад намі белетрыстычны твор. «Можна чытаць, а можна і не чытаць» — вось ацэнка, згодна якой мы адрозніваем літаратуру «другога эшалона» ад сапраўды мастацкіх адкрыццяў.

Як вядома, на вайне не бывае салдат другога гатунку. Так і кнігі. Адным выпадае весці разведку боем, штурмаваць крэпасці, пракладаць праходы праз мінныя палі, — быць першымі і таму непаўторна патрэбнымі. Другія, калі так можна сказаць, замацоўваюць поспех першых, пашыраюць і робяць больш трывалымі заваёвы. Нешта падобнае і робіць у літаратуры белетрыстыка.

ДАВАЙЦЕ скажам шчыра яшчэ аб адным. У сучаснай літаратуры вельмі выразна загучаў матыў **спачування** чалавеку. Усё часцей яно выказваецца чалавеку **ўвогуле.**

Мне ўжо даводзілася пісаць у «Літаратуры і мастацтве» пра апавяданні вельмі здольнага празаіка Б. Сачанкі. У яго творчасці больш, чым у каго іншага з нашых маладых пісьменнікаў, адчувальна гэта: аўтар **шкадуе**, што чалавеку бывае дрэнна на зямлі. Ён выказвае жаль з розных прычын — ці то зводзей абакраў на дарозе хлопца, ці то мужчына жыве ўвесь час у страху быць выкрытым за сваё злачынства-здраду ў час вайны. Вонкавыя адзнакі сучаснага стылю — сціслая і эканомная мова, падтэкст і г. д. — не ўратоўваюць апавяданні ад нейкай стомленасці. **Пераадоленню** чалавечых пакут не аддаецца ў такіх творах ані кропелькі ўвагі.

Тады і чалавечнасць у звычайным, **жыццёвым** сэнсе («Добры гаспадар у такое надвор'е сабаку за дзверы не выганіць», напрыклад), робіцца раптам **этычным прынцыпам** мастака. Няма, маўляў, у свеце вінаватых, ёсць толькі пакрыўджаныя. Аб'ектыўна, значыць, па класавых і грамадскіх ацэнках зло робіцца чалавекам. Але яго прымушае да таго прысяга, камандзір, улада, дзяржава і г. д — абставіны. Не кажыце, быццам я перабольшваю і прыпісваю тое, чаго ў літаратуры няма. Мне самому, скажам, спачатку вельмі падабалася ў зборніку «Тарускія старонкі» аповесць Б. Акуджавы «Будзь здароў, школяр!» Яна супраць вайны. Яна — за тое, каб хлопцы ніколі не стралялі адзін у аднаго. Гэта напісана шчыра, са слязой і — без гневу, які быў уласцівы, напрыклад, аповесці нават таго ж Э. М. Рэмарка «На Захадзе без перамен». Герой твора пакутуе — і ўсё. Ці не за мала гэтага.

Сучасны стыль — гэта і тое, што перадае настрой і тэмперамент аўтара. А настрой і тэмперамент, у сваю чаргу, уваходзяць і ў агульны пафас мастацкага твора.

У нашай літаратуры здараецца, напрыклад, што пратэст супраць парушэнняў натуральных норм чалавечых узаемаадносін і сацыялістычнай законнасці, якія былі распаўсюджаны пры культе Сталіна, непрыкметна, як мне здаецца, пераходзіць у абстрактны, завуаляваны, «падтэкставы» пратэст **супраць** усялякіх грамадскіх **абавязкаў**, ускладзеных на чалавека, у сцвярджэнне адных толькі **правоў** грамадзяніна. Калі ты толькі спачуваеш пакрыўджанаму, нават не спрабуючы заклікаць або падштурхнуць яго да пераадолення і барацьбы, то сам робішся не добрым, а — «добранькім». Для літаратара гэта не праходзіць бясследна, бо прыўносіць расчуленыя ноты і ў стыль таго, што ствараецца ім.

Памятаю апавяданне Я. Брыля «Памылка». Там адзін герой, глуханямы, ведаў, хто вінаваты і як варта паводзіць сябе кожнаму, каб не было больш памылак, з прычыны якіх гіне чалавек. Той, хто ведаў гэта, паўтараю, быў глуханямы. Магчыма, для свайго часу апавяданне і не магло быць іншым. Цяпер, калі чытаеш некаторыя старонкі брылёўскай празрыстай і крыху задуменнай прозы, бывае і ўспомніш тую даўнейшую «Памылку». Спачуванне пакрыўджанаму паціху, спакваля, але настойліва пачынае ў яго гучаць выразней за ўсе астатнія матывы.

Талент Я. Брыля заўсёды называлі сардэчным і мужным, гэта ўжо стала банальным, хоць і вельмі дакладна вызначае агульныя асаблівасці пісьменніка. У прадмове да нядаўняй сваёй кнігі «Працяг размовы» сам ён гаворыць, што хоча дзяліцца з чытачом... «пырскамі сонца», аддаваць іх сябрам, як «...нейкі цудадзейны сродак няспыннага абнаўлення душы самай высокай і самай чыстай паэзіяй». Гэта — пра апавяданні-замалёўкі дзіцячага свету. Дададзім ад сябе, што «пырскі сонца» Я. Брыль пераважна аддае нам ад сардэчнасці. Ад мужнасці ён іншы раз не спыняецца перад тым, каб выпрастаць далонь, на якой ляжыць жменька попелу, што апякае нашы душы. Чамусьці мне асабіста гэты мужны Брыль, больш да душы, чым расчулены і, хай ён даруе мне, — часам слязлівы. Апавяданне «Помні аб смерці» ўзрушае мяне, нібы я сам толькі што прайшоў па зямлі, у якую закапалі забітых катамі добрых людзей. Жвір тых могілак стукае ў мае грудзі. Я не толькі **спачуваю** забітым. Я **ведаю,** хто іх забіваў, і **ненавіджу** тых.

Апавяданне ж «Зорка на спражцы» кранае мяне. Нават радуе. З добрым замілаваннем гляджу я на таго дзядзьку Лапшу, які выпіў крыху і знайшоў сябroў сярод дваровых падлеткаў. «Ён вельмі добры. І ручкі ім абцёр, і слёзы Мішку выцер кіпцем...» Толькі сардэчны талент мог падслухаць гаворку такога дзядзькі Лапшы з дзецьмі:

«... — Вось вы пабіліся, засмэркаліся, і толькі. А ў нас бывала — не дай і не прывядзі!.. Ты ведаеш, адзін з другім, што такое блакада?.. Ды адкуль вам, браточкі, ведаць пра тую блакаду!.. А мы ляжым напрадвесні. У сорак трэцім. Балота, лес. Холад, голад. Навокал немцы. Грошай — ні капейкі...»

Юрась і Мішка, вядома, не здолеюць ацаніць гэтага цудоўнага мастацкага крышталю: «Навокал немцы. Грошай — ні капейкі...», але яны па-дзіцячаму разумеюць, як пакрыўдзіла дзядзьку Лапшу вайна, дзе яго «джыганула сюды вось», потым яшчэ «куля—дзык!», а трэцяя ў грудзі.

«— ... Рэшата! Эпапея! Вось, браткі, што такое фашысты і што такое вайна!..»

Гэта — для хлапчукоў. Для нас, дарослых, Я. Брыль запісаў і такія словы героя: «Тры разы ўрадам адзначаны. А сам папсаваўся ўшчэнт...»

Не пераказваю вельмі кранальныя старонкі, якія расказваюць, як Юрась і Мішка шукалі таго, хто б дапамог пакрыўджанаму чалавеку, як яны ахоўвалі яго сон. Больш важна наступнае. У апавяданні дзядзя Толя, даведаўшыся аб усім, што адбылося на двары, хваліць хлапчукоў:

«—...Як бы там ні было, а вы, беручы аб'ектыўна, героі. Абараняць пакрыўджанага — гэта панашаму...»

П'яны дзядзька Лапша заслугоўвае клопатаў дзяцей. Водаправодчык таварыш Лапша тройчы ўзнагароджаны ўрадам і «папсаваны ўшчэнт», вымагае больш значнай увагі і дзядзі Толі, і пісьменніка.

Слязінка на павеках расчуленага чытача — ці адзнака гэта таго, што ён далучыўся да сапраўды «высокай паэзіі»? Спачуванне Юрася і Мішкі да няшчаснага, відаць, інваліда вайны, як я мяркую,

Падпісана да друку...

«Друкаваць» — гэтая лаканічная «рэзалюцыя», напісаная рукой рэдактара выдавецтва, азначае, што лёс рукапісу канчаткова вырашаны і што ён з гэтага моманту паступае ў распараджэнне паліграфістаў. Тут, на канвееры паліграфкамбіната, рукапіс ператвараецца ў кнігу — друкуецца, брашуруецца, пераплятаецца. І вось кніга гатова, мастацкі твор выходзіць у свет, дзе яго чакае чытач...

— Што на сённяшні дзень падпісана ў выдавецтве да друку? Якія кнігі выйдуць неўзабаве ў свет? — з такімі пытаннямі звярнуліся мы да загадчыка рэдакцыі мастацкай літаратуры Беларускага дзяржаўнага выдавецтва А. Бажко.

— Ужо выдадзена амаль уся літаратура, выпуск якой запланаваны выдавецтвам на 1962 год, — паведаміў А. Бажко. — Падпісана да друку кніга вершаў «А дні ідуць...» Петруся Броўкі, удастоеная сёлета Ленінскай прэміі і выдадзеная да гэтага ў Маскве на рускай мове. Выходзіць таксама ў свет зборнік новых вершаў Пімена Панчанкі пад назвай «Тысяча небасхілаў». Аматары паэзіі атрымаюць зборнікі Сцяпана Ліхадзіеўскага, Кастуся Кірэенкі і Нічыпара Чарнушэвіча.

З твораў мастацкай прозы падпісаны да друку раманы: «Нямігі крывавыя берагі» Уладзіміра Карпава, «Сустрэчы на ростанях» Аляксея Кулакоўскага, «Сасна пры дарозе» Івана Навуменкі, кнігі апавяданняў Цішкі Гартнага, Паўла Кавалёва і іншых.

Папоўніцца неўзабаве і паліца перакладаў. Выдавецтва выпускае кнігу твораў сучаснай узбекскай паэзіі «Спявае Узбекістан» і зборнік вершаў Андрэя Малышкі ў перакладзе Аркадзя Куляшова.

Для ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці выдавецтва падрыхтавала зборнік аднаактовых п'ес «Нішто сабе жарты».

Ніжэй увазе чытача прапануюцца ўрывак з рамана Ул. Карпава і вершы з новых зборнікаў.

Уладзімір КАРПАЎ

Лізавета

Урывак з рамана

1.

З сянец далятала груднoе вуркатанне жорнаў: «мур-рум-мур». У вёсцы ўсяго двое жорнаў, і завіхаліся каля іх па чарзе цэлы дзень, прыхопліваючы вечара. Але цяпер меле сама маці — выменяла ў суседзяў крыху грэчкі, каб пачаставаць яго, Лёніка, блінамі. І таму, што жорны мерна вуркочуць, што круціць іх маці, якая будзе пячы пульхныя смачныя бліны, на сэрцы робіцца добра і хочацца вельмі любіць маці.

Па вуліцы снуюць партызаны, вяскоўцы. Вунь, заклапочаны, прайшоў з молатам на плячы каваль. Молат, мабыць, важкі, бо плячо, на якім каваль нясе яго, ніжэйшае за другое. «Во можна гакнуць!» — думае Лёнік. Вунь, стоячы на калёсах, едзе Сяргей на сваім белым кані. Сяргей некуды спяшаецца, бо тузае лейцы і круціць іх канцы над галавою. А вунь Кравец падводзіць да калодзежа рыжага стаенніка. Насцярожана, варушачы выцягнутымі губамі, той пачынае піць з карыта ваду. Але, убачыўшы белага каня, высока падымае галаву, настаўляе вушы і жаласліва ржэ. Кравец падымае руку і пяшчотна гладзіць стаенніка па мордзе. Жарабец, як бы згаджаючыся, махае галавой і пачынае цернціся аб Краўцова плячо. «Во конь! — з захапленнем адзначае Лёнік. — Навошта ён аддаў яго?..»

Не пазіраючы на Лёніка, на падворак увайшоў хмуры Рунец. Як толькі ён стаў у дзвярах сянец, вуркатанне жорнаў сціхла.

Рунцова пастава — ён стаяў набычаны, з паднятымі плячыма, трымаючыся за вушакі, — спалохала хлопчыка. Лёнік падхапіўся з лавачкі, узбег на ганак, прашмыгнуў пад Рунцовай рукой і стаў побач з маці. Лізавета яшчэ трымалася за ручку жорнаў, але, відаць, забылася ўжо на іх, бо папраўляла валасы запэцканай у му- [illegible]

[illegible]

Пшоў! — І тут жа міжволі падаўся назад: на яго ішла страшная Лізавета.

Не, у руках у яе нічога не было, але вочы, твар і ўся яна дыхала гневам.

Рунец адступіў на ганак, крыкнуў, каб яна, калі хоча жыць, спынілася, і пацягнуўся да кабуры.

— А-а-а! — загаласіў Лёнік.

Але дужыя Краўцовы рукі ўжо абхапілі Рунца, паднялі і панеслі назад у сенцы.

— Што ты робіш, Васіль Рамановіч! Супакойся, — уціхаміраў ён, не выпускаючы камандзіра з рук. — Ты ж потым сам не даруеш сабе ніколі... Ну і справы, чортушка!..

— Здрада, Мікола, здрада, — шыпеў той, ужо не супраціўляючыся. — На кожным кроку змовы і інтрыгі. Нікому верыць нельга. Кожны вымярноўвае так, каб самому вылучыцца і па-свойму ўсё рабіць. А ты дай волю такому, як Воранаў, ён зробіць. Не думай, ужо і ў Мінск дапяў. За што нашага праваднікa збэсцілі і абняславілі? А боепрыпасы, зброя? А кадравыя камандзіры? Усё сабе прысвоілі. Хочуць пятлю ў мяне на шыі зацягнуць!..

Што абараняў і чаго дамагаўся Рунец? Праўды. Якой? Яму ва ўсім і ўсюды здаваліся падкопы і здрадлівыя хады. І ўсе яны, як уяўлялася, былі накіраваны супраць яго — чалавека, які верай і праўдай служыць Савецкай уладзе і які столькі перажыў праз сваю адданасць ёй. Таму і абышлі яго. І каму аддалі перавагу — Воранаву [illegible]

[illegible]

— Хопіць на сёння, — холадна адказала яна і, не паглядзеўшы на Рунца, узяла рамень з партупеямі.

— Арганізуй тады, дзяжурная...

Сочачы, як Лізавета спрытна раскладала на загнетку агонь, паставіла трыног і ўзялася на дошчачцы кроіць сала, Рунец крыху палагаднеў.

Вярнуўся чубаты, выставіў на стол тры цэлыя, закаркаваныя драўлянымі затычкамі [illegible].

— Апошнія. Але, калі трэба будзе, знайду, — [illegible] кінуў ён і [illegible] хаты, спадзеючыся [illegible] чуць.

Рунец не спыніў, узяў з [illegible]

— Жабунькі? Гэта — хват, Мікола. Добра, калі такія пад рукамі ёсць. Вырве ў чорта з зубоў, а скажа — знайшоў. Сам у агонь рвецца. У першы ж дзень да мяне прыйшоў. Народ ведае, што да чаго.

Кравец павесіў шапку на цвік і таксама сеў за стол. Непрымірымасць Лізаветы яму ўсё ж не спа- [illegible]

[illegible]

шклянкі. — Не бойся. Дай пісталет.

Яму яўна прыйшла нейкая ідэя, і было відаць, што ён, чаго б гэта ні каштавала, ажыццёвіць яе.

Лізавета абпаліла Рунца позіркам, горда ўскінула галаву і прынесла пісталет.

— Не бойся, — здзекліва паўтарыў ён і шчоўкнуў засцерагальні- [illegible]

[illegible]

падаконніка шклянку і праглынуў сліну.

— Не п'е хіба [illegible] ны слуп, ды і то т[illegible] ўніз перавернуты. [illegible] Мікола, — сказаў [illegible] Падабаешся ты мн[illegible] тых, хто языком [illegible] пляце. Увесь народ [illegible] ты, дзяжурная, сяд[illegible]

— Я не буду, — [illegible] завета.

— Значыць, камень за пазухай трымаеш. Глядзі! Так і запішам, дзяжурная.

— Дзе вы такога ўвішнага выкапалі? — каб адвесці ўвагу Рунца ад гаспадыні, спытаўся Кравец пра ардынарца. — Не было яго, здаецца, у вас раней.

[illegible]

Ха-ха-ха! Характар, брат ты мой, ого! Скала...

Ён п'янеў увачавідкі, і весялосць у яго рабілася нейкай помслівай, страшнай, якая лёгка можа ўзарвацца.

— Падыдзі сюды, дзяжурная, — паківаў ён пальцам пасля другой [illegible]

[illegible] ца. Той ухапіўся і кінуўся да вядра з вадою.

2.

Цяпер, як здавалася Рунцу, яны былі ворагі да скону. Але ненавідзячы Лізавету, прагнучы ўсё рабіць ёй наперакор, ён не-не дый

(Заканчэнне на 4-й стар.)

Ілюстрацыі да рамана Ул. Карпава «Нямігі крывавыя берагі». Мастак С. Раманаў.

Сцяпан ЛІХАДЗІЕЎСКІ.

ТРЫ МОВЫ

Гэта дом чатырохпавярховы
Несці ўзяўся службу аховы
Добрай памяці песняровай:
Жыў тут Колас у час вайны.
Тры пра гэта гавораць мовы
З шэраватай пліты мармуровай,
Што заве да сябе са сцяны.

Па разумнай далі прапанове
Слова першае ўзбекскай мове.
Неацэнны з духоўных дароў,
Гэту мову тут любяць з калыскі,
Гэта мова гаспадароў,
Што сардэчна прымаюць блізкіх.
І па-ўзбекску імя Якуб
Тут прывычна злятае з губ.

Беларуская ж мова як дзіва, —
Так далёка яна ад радзімы! —
Беларускі надпіс адзіны
У Ташкенце — сумненні адкінь.
Гэта мова паэта самога,
Гэта наша родная мова.
Слаўся, творчая перамога,
Што адліта ў яго радкі!

А магутная руская мова —
Разумення ўзаемнага ўмова.
Нашай дружбы братэрскай
аснова.

Паўнаважкае рускае слова
Будзіць космас, імчыцца тайгой.
Ім і роздумы ўзнятыя жывы,
Шлях навекі яно пралажыла
Нам да сэрцаў—майго і твайго.

АБСТРАКТНАЕ МАСТАЦТВА

З нізкі «СЫНЫ»

Вы мастакі! Усё тут можа стацца!
Вы пачалі з абстрактнага
мастацтва,
Вы пачалі з яго, бывае ж так,
Што завяршае ім свой шлях
працяк,
Блішчаць алоўкаў каляровых
спінкі.
Язык ваш вонкі, лёгкія маршчынкі
Пакрылі лоб—увагі пільнай плод.
І пачынаецца паперы перавод.
Акружнасці выходзяць, як яечкі,
Выростаюць пачвары-чалавечкі,
Шаленства лініяў, зайцы, чыжы...
Умоўнасць тут не ведае мяжы.
Разрысаваны ўсе лісты дарэшты.
І Юрка мне: «Малюнкі ў нас
бярэш ты,
Ад нас хаваеш, і не знаем, дзе,
І нашая работа прападзе.
Давай у краму накіруем маму,
Няхай там купіць залатую раму,
І ўсё пад шклом павесім на
сцяне».
Лепш пачакаць, павер, маленькі,
мне.
Прайсці патрэбна школу немалую,
Пасля, напэўна, лепей намалюем.

ПАСТУПІЛІ Ў ПРОДАЖ

Якуб Колас. Збор твораў у дванаццаці тамах. Том 2. Вершы. 1917—1956 гг. Падрыхтоўка тэкстаў і каментарыі Л. Гусевай і А. Харкевіч. Рэдактар тома М. Лужанін. Мастак Г. Клікушын. Тыраж 3 100 экз., стар. 500. Цана 98 кап.

Міхась Лынькоў. За акіянам. Нататкі, апавяданні, нарысы. Мастак Н. Спіцын. Тыраж 6 тыс. экз., стар. 292. Цана 37 кап.

А. Кучар. Над Дзвіной, Нямігай, Віліяй. П'есы і кінасцэнарыі. Мастак Л. Чурко. Тыраж 2 тыс. экз., стар. 304. Цана 80 кап.

Беларускі чытач атрымае хутка яшчэ адзін цікавы падарунак — кнігу лепшых твораў сучасных узбекскіх паэтаў. Называецца яна «Спявае Узбекістан». Назва, трэба сказаць, вельмі ўдалая. У ёй адлюстраваны асноўны пафас, галоўная накіраванасць сённяшняй узбекскай паэзіі, якая ўслаўляе веліч савецкай Радзімы, дружбу народаў, мірную стваральную працу савецкіх людзей.

У зборніку прадстаўлена творчасць каля 30 паэтаў братняга Узбекістана — Хамзы Хакіма-задэ Ніязі, Хаміда Алімджана, Айбека, Гафура Гуляма, Уйгуна, Гайраці, Міртэміра, Сабіра Абдула, Хабібі, Аміна Умары, Хасана Пулата, Султана Джуры і іншых.

Складальнік зборніка — вядомы ўзбекскі паэт Міртэмір (Турсунаў Міртэмір).

Аматары паэтычнага слова будуць мець з выхадам кнігі «Спявае Узбекістан» выдатную магчымасць зрабіць падарожжа ў сонечную краіну ўзбекскай паэзіі.

Публікуем некалькі вершаў з гэтай кнігі.

АЙБЕК

УЗБЕКІСТАН

Край такі, што ў зямлі яго золата рдзее,
Край такі, што мяцеліцца ўзімку сады.
Край, дзе сонца вясёлае свеціць заўжды,
Кроў гарачая ў сэрцах кіпіць маладых
І, набраўшыся сілы, зямля маладзее.

Гаварылі: «Ён кволы, капрызны душою».
Але ў кожнай душы яго — светлы парыў.
І легенды, якія народ мой стварыў,
Будуць жыць у вяках. У праменнях зары
Спапяляецца ўсё нежывое.

Глянь — хвалюецца ўсход. Гэта — новая сіла.
Рукі шчасця самога — ў рабочых руках.
Нам адкрыты вялікі ў гісторыі шлях.
Сеем шчасце сваё мы цяпер на палях,
Бо ўсход працірае нам вольныя крылы.
Мой працоўны народ развінуў свае плечы.

Раздрабіў цяжкі молат змяіныя сны.
Над зямлёю заўжды сіні колер вясны.
Пасвятлелі ад сонца гісторыі дні,
Стала праца для нас нашай радасцю вечнай.

Пад блакітам нябёсаў — прасторы бавоўны.
Усюды чутна жывое дыханне машын.
Там, дзе праца кіпіць у раздоллі далін,
Як маланкі, гараць вочы нашых жанчын:
Шаблі вострай лязо — у паглядзе чароўным.

Не забудзем ніколі былога ахвяры,
Калі голад у саван людзей заганяў,
Слёзнай свечкай агеньчык газоўкі палаў,
А кулацкі бізун баль на спінах спраўляў—
Аж успыхвалі іскры ад моцных удараў.

Цемру ў келлях развеяла сонца навукі.
Электронам кіруе былы твой чабан.
Для юнацтва, якому узлёт новы дан,
Ты раскрыў свае школы, Узбекістан, —
Розум ясны ў яго, працавітыя рукі.

Ёсць найлепшыя ў свеце паэмы, раманы.
Іх рукамі мазольнымі піша народ.
У іх нашага часу бурлівага ход
І ўсё тое, што будзе праз некалькі год, —
Маладосць, слава, шчасце Узбекістана!

Пераклад П. ПРЫХОДЗЬКІ.

Гафур ГУЛЯМ

ЧАС

Час, які патрэбен кветцы для цвіцення,
Можна параўнаць з табою, метэор.
Іншы раз імгнення на адзіны выдых
Хопіць, каб патухлі сотні тысяч зор.

Маятнік гадзінніка жыццю заўсёды
Адмярае хвілі, пакідае след.
І сусвет за гэты момант, за хвіліну,
Занава ствярае з зямной кулі свет.

Ёсць такія, што за паўгадзіны нават
І народзяцца, і пражывуць спаўна.
І імгненне ў моманце адным — каштоўна,
Змест імгнення — быццам цэлая вясна.

Каб цану ж узважыць аднаго імгнення,
Мала вагаў залатых і мудрых рук.
І секунд, што скачуць крокамі праменняў,
Не спаймае нават і імклівы гук.

Маладосць глядзіць у вочы маладосці,
Юнаку разлёт брывей дзяўчыны люб.
Толькі старасці пячаццю будзе, знаю,
Момант той, калі крануцца губы губ.

Ад жыццёвага парога, першых крокаў
Адкрываецца, як кніга, цэлы свет.
І красу жыцця, жывую працу і каханне
Робіць час святымі, к подзвігам заве.

Мы — душа жывая кожнага імгнення,
Апярэджваць нам вякі даў светлы лёс.
Мы — твае нашчадкі, бессмяротны Ленін,
Змест імгненняў кожнага шырэй нябёс.

У расінцы адлюстравана ўсё неба,
Нашы вочы бачаць свету ўвесь абшар.
І непераможнага мы веку светач,
У жароўні мы эпохі — яркі жар.

Несупынны бой ляціць з Крамля курантаў,
Тысячы падзей у гэтыя часы.
Нарадзіўся ў гэты час герой выдатны,
Новых фабрык узняліся карпусы.

Над рэйхстагам сцяг наш горда палымнее,
Слаўлю вершам армій подзвіг баявы.
У крывавых бітвах мужна адстаялі
На жыццё, на волю мы свае правы.

Кайданы фашызму мужнасцю разбіты,
Подпіс генерала — «Здацца» і пячаць.
Па праклятым подпісу тым будуць людзі
Мільёны год фашыстаў праклінаць.

Моманты свяшчэннага свайго мы веку
Захаваем з найдарожшага ліцця.

Час нам дарагі. Шэдэўрамі-радкамі
Пасляшым аздобіць сшытак мы жыцця.

Каб праславіцца, падобна Герастрату,
Непатрэбны храм Дыяны нам паліць.
Досыць, калі ў шчасце, у будынак новы
Зможам мы сваю цаглінку палажыць.

Як жыццё эпох, імгненне так даўжэзна,
Лёс эпох імгненне вырашае кожны час.
І за кожнае пражытае імгненне
Самі помнік узнясём мы без прыкрас.

Я глыток з жыццёвага шарбету вып'ю.
Дораг час. Хай ходзіць сонца між нябёс,
Вечны віначэрпій радасці і шчасця, —
Вечна так і нашае жыццё і лёс.

Пераклад А. АСТРЭЙКІ.

МІРТЭМІР

ВОБЛАКА

I

У белых воблаках блакіт вясновы неба,
Чакаем з воблака і малака, і хлеба.
Плывуць аблокі—будзе добры май:
Запахла і дажджом, і навальніцай,
І гром грыміць услед за бліскавіцай,
За ліўнямі прыходзіць ураджай.
А пройдзе дождж — трава у пояс будзе,
І будзе хлеб, і малака прыбудзе.

II

Аблокі белыя плывуць у сінім небе,
Нібы за лебедзем ляціць у вырай лебедзь,
Нібыта гораў снежныя вяршыні
На шоўку неба вывела рука
Вялікага умельца-мастака,
І маладзік намалявала сіні,
І Млечны шлях яна праклала роўны;
А гэта ж — горы белае бавоўны.

Пераклад С. ГРАХОЎСКАГА.

Вокладкі рамана А. Кулакоўскага «Сустрэчы на ростанях» і кнігі вершаў П. Панчанкі «Тысяча небасхілаў».

павінна было выклікаць у нас, чытачоў, больш змястоўны роздум пра час і пра чалавека. Як гэта ні дзіўна, але я застаюся амаль зусім абыякавым да тых фашыстаў, кулі якіх у гэтым апавяданні «джыганулі» дзядзьку Лапшу. Бо тут фашысты — не столькі фашысты, **а ворагі ўвогуле...** А п'е гарэлку і кладзецца на асфальце дзядзька Лапша не толькі ж таму, што была такая «эпапея»! Былі, мабыць, крыўды, была роспач, — было ж нейкае жыццё, у якім ён сапсаваўся.

Пра крыўднае жыццё свайго героя Я. Брыль не гаворыць ні слова. Усё — у падтэксце. Як і ў апавяданні «Ці ўсё сказана?..» Праўда, тут гераіня, паводле аўтарскіх слоў, «...маўчала—не таму толькі, што ўсё ж такі баялася той блізарукацьмянай, зацапанай усемагутна-бруднымі пальцамі лупы, якая не сыходзіла з акупацыйных ды замежных старонак яе біяграфіі...» Перачытваю яшчэ раз гэтае месца—**«не таму толькі».** Быццам мімаходзь заўважыў гэта аўтар, а далей даў выключны па мастацкай сіле і абагуленасці вобраз хваравітай падазронасці, з якой у часе культу Сталіна, бывала, ставіліся да чалавека, што «знаходзіўся на акупіраванай тэрыторыі» і «бываў заграніцай».

Пісьменнік і тут толькі спачувае.

Гэтыя два прыклады даюць мне падставу сцвярджаць, што Я. Брыль часамі бывае больш далікатным і чулым да чалавека, чым мужным і патрабавальным да яго. Каму-небудзь з іншых апавядальнікаў такія творы, як «Зорка на спражцы» і «Ці ўсё сказана?..» ставіліся б у заслугу. Але такога, як Я. Брыль, хочацца папракнуць. Чаму ён ухіліўся ад сустрэчы з тым жа дзядзькам Лапшой і з той жа доктаркай Ганнай Пятроўнай тады, калі першы «псаваўся дашчэнту», другая — «маўчала», а зацапаная ўсемагутна-бруднымі пальцамі лупа не зводзіла позірку з яе? Чытач хоча разам з аўтарам па-мастацку асэнсаваць мінулае, каб глыбей разумець і сённяшняе.

СПАЧУВАННЕ, робячыся **пераважным** матывам у творчасці пісьменнікаў, прымушае іх часцей, чым гэта вымагаюць мастацкія задачы, звяртацца да падтэксту. А той-сёй з крытыкаў і нават літаратараў-практыкаў нават абвясцілі падтэкст амаль што галоўнай адзнакай **сучаснага** стылю. А падтэкст бывае розны. Здараецца, што ён хавае істотныя бакі адлюстраванай пісьменнікам рэчаіснасці, робіць цьмянай аўтарскую задуму.

Чытач здагадваецца, што вось тут аўтар не вельмі гучна, бывае — толькі падказам, гаворыць пра рэшткі і перажыткі культу асобы Сталіна. Але ж не кожны. Бо кожнаму здагадвацца няма ніякай патрэбы: партыя і яе Цэнтральны Камітэт куды больш рашуча і бязлітасна, чым мастакі, выкрываюць памылкі і злачынствы, якія былі дапушчаны ў мінулым з боку кар'ерыстаў і прайдзісветаў.

Прашу правільна мяне зразумець. Я не лічу, што падтэкст існуе толькі ў літаратурных тэмах, звязаных з культам асобы. На двух апавяданнях Я. Брыля мне хацелася паказаць, як **збядняе** творчыя вынікі пісьменніцкіх пошукаў **лёгкаверна ўспрынятае разуменне падтэксту** як адзнакі «сучаснасці». І як гэты падтэкст часамі вынікае са зместу і напрамку эмацыянальных настрояў мастака. Думаю, Я. Брыль проста не мог інакш напісаць гэтыя апавяданні. У дадзеным выпадку— спачувальныя. Але яго прыклад можа быць павучальным для ўсіх нас.

Бывае, што падтэкст амаль немагчыма «прачытаць». Што хочаш, то і ўкладай у словы аўтара. Я шчыра ўзрадваўся новым вершам А. Куляшова. Відаць, ужо да канца сваіх дзён буду лічыць «за свае» разважліва-ўстрывожаныя радкі «Запаветнага знака», «На паўмільярдным кіламетры», «Пра вечнае пяро» і «Перад падарожжам». Але мне цяжка «прыняць», скажам, да банальнасці звычайны верш «Чужой любві я не зайздрошчу» (ён такі рамансавы і не куляшоўскі). І (хай абвінавацяць мяне ў чым хочуць) зусім не разумею «Нязздзейсненае пахаванне».

Вось логіка верша: лірычны герой паэта, «каб пазбавіцца ран—цёмных дум аб нявернасці чорнай», пахаваў бы каханне, ускапаў бы дзірван лапаткай сапёрнай. Выдатна! Гэта, мабыць, і пра мае пачуцці і запаветныя жаданні ў хвіліну жыццёвых выпрабаванняў і пра твае, чытач, і пра нас усіх, хто ведае сілу кахання, жудасную пагрозу нявернасці і хто калі-небудзь працаваў сапёрнай лапаткай — шанцавым інструментам салдата.

У чацвёртай страфе герой верша адзначае з горыччу: «Ды маўчыць капітан, камандзір мой адзіны — сумленне». Добра, хай будзе ў сумлення такое вайсковае званне. Але чаму ён, капітан-сумленне, думае так:

...не для помсты даваў ты прысягу,
А даваў для атак,
для суровай адданасці сцягу.
Нам, што звыклі да страт,
што прыносілі войнам ахвяру,
Нам ляжачых, салдат,
дабіваць і хаваць не да твару.

Я прапанаваў прачытаць верш былым салдатам. Тым, хто даваў прысягу (і, дарэчы, дабіваў варожых салдат нават ляжачымі, бо гітлераўцы, бывала, стралялі літаральна да апошняга патрона і да апошняй кроплі крыві). Дык вось гэтыя чытачы спыняліся на гэтым месцы і перачытвалі зноў і зноў. Чаму прысяга даецца толькі «для атак» і чаму атака выключае сустрэчную, гэта значыць, контратаку? А што ж такое контратака, як не помста? Адданасць сцягу, калі ўдумацца як след, нават прадугледжвае помсту.

Зразумела, А. Куляшоў меў на ўвазе не практычна-ваенную помсту, а маральную катэгорыю чалавечых паводзін. Але, помста злом за зло ў **жыццёвых абставінах,** відаць, сцвярджае аўтар, зусім неўласцівая нам. Аднак у вершы «помста» стаіць побач з «прысягай»! Ці патрэбна нагадваць, што ў час Вялікай Айчыннай вайны, калі кожны з нас жыў адданасцю прысязе, Радзіма-маці заклікала нас: «Воін, адпомсці!» Гэтага патрабавалі Трасцянец і Мінск, Бабін Яр і... не злічыць іх.

Герой верша збіраўся пахаваць каханне. Чаму яно ўвасоблена ў вобразе «ляжачых» салдат? Думаю, думаю. — прыходзяць дзесяткі здагадак і асацыяцый. Няма — адзінай: дакладнай, якая б вынікала з верша, з пачуцця і думкі аўтара.

Хіба верна кахаць
можна змусіць нявернасць і здраду?
Хіба можна хаваць
без загаду нявернасць салдату?

Зноў пачынаеш нешта шукаць у падтэксце. Зноў ловіш з асацыятыўных думак, параўнанняў, уяўленняў штосьці такое, што магло б хоць прыблізна адпавядаць зместу і настрою верша.

Навошта прымушаць нявернасць кахаць, гэта значыць, ператварацца ў сваю супрацьлегласць; у каханне?

Салдату ў першую чаргу належыць выконваць прыгавор здрадзе. Здрада гіне ад справядлівага салдацкага гневу, значыць, ён хавае яе. А «загад» у вершы, гэта што—указанне на субардынацыю?

Апошняя страфа ўвогуле здзіўляе. Паэт дазваляе нявернасці і здрадзе пакутваць ад уласнага сумлення. Можа, я памыляюся. Але як тады разумець прымірэнчы тон метафарычнай мовы гэтых радкоў:

І без гэтага ёй
будзе вернасць твая далакопам,
Час — рыдлёўкай цяжкой,
скамянелае сэрца — акопам.

У НАШАЙ літаратурнай крытыцы былі галасы, якія побач з падтэкстам абвяшчалі прыкметай сучаснага стылю, умоўна кажучы, **асацыятыўнае напаўненне** сказа, страфы, метафары, вобраза і г. д. Гэта, вядома, добра, калі мастацкі твор абуджае думку, выклікае актыўныя ўзаемаадносіны паміж тэкстам і чытачом. Кантакт, як гавораць у тэатры, паміж сцэнай і залай і ёсць вышэйшая мэта, дзеля якой адкрываюць заслону. Дрэнна, калі такога кантакту дасягаюць цаной спрошчанага, прасталінейнага і таннага прыстасавання да патрэб той часткі публікі, якая ўвогуле не жадае думаць. А ці не горш яшчэ, калі мастак знарок ідзе пад уладу снобаў і аматарскіх патрабаванняў «нечага новага, нечага сучаснага, мадэрнісцка-абстрактнага»? Празмерная прастата — гэта не антыпод, а саюзнік празмернай ускладнёнасці: яны абедзве — даніна модзе.

Спрошчана гаварыць аб складаным — значыць, збядняць тэму і аслабляць ваяўнічы характар нават самых надзённых твораў, якія ірвуцца на пярэдні край ідэалагічнай барацьбы. Вядома, А. Куляшоў цудоўна ведае і валодае сапраўднай мастацкай прастатой. Але ў вершы «Мой прэзідыум» ён не заўважыў, мне здаецца, як цікавая і свежая паэтычная знаходка («Я сам выбіраў ганаровы прэзідыум сэрца свайго») быццам бы дазволіла яму ўстрымацца ад усёй складанасці гэтай вялікай тэмы. Важкія словы аб тым, што нязменны прэзідыум у нашых сэрцах нязменна ўзначальвае Ленін, успрымаеш варыянтам вядомага табе раней. (Успомнім Ул. Маякоўскага). Схавана ў падтэкст і думка аб тым, што і ў тыя часы, калі было прынята гаварыць «Сталін—гэта Ленін сёння», паэт і ўсе сумленныя людзі здагадваліся аб тым, што вера ў Сталіна трымалася больш на эмацыянальных пачуццях, чым на марксісцка-ленінскім навуковым разуменні рэальнага развіцця савецкага грамадства.

Зноў я прыводжу гэты прыклад не дзеля таго, каб мой артыкул выглядаў аднастайна завостраным: маўляў, усё пра культ ды пра культ. Не, мне здалося, што верш А. Куляшова вельмі наглядна паказвае, да чаго могуць прывесці спадзяванні на падтэкст і на асацыятыўныя магчымасці слова — да спрошчанасці, да абазначэння вялікіх і складаных праблем адным імем.

Дарэчы, гэтае імкненне падмяніць сур'ёзную размову аб вялікіх сацыяльных бурах XX стагоддзя сутыкненнем і супрацьстаўленнем імёнаў, як гэта ні дзіўна, робіць больш наіўнымі і спрошчанымі творы паэтаў удумлівых і «складаных». Пагартайце кніжку «Неба ўсміхаецца маланкаю». Яна зусім не простая. У ёй таленавіты А. Наўроцкі выступае аўтарам, узброеным не толькі пільным вокам і ўсхваляваным розумам, а і добра падрыхтаваным да свабоднай працы ў галіне паэзіі (не вершаскладання, як гэта бывае з іншымі з маладых!). Яму вядомыя творчыя прынцыпы Уітмена і Пабло Няруды, Бранеўскага і Хікмета, не кажучы ўжо аб роднай беларускай і рускай паэтычнай спадчыне. Але вось ён пачынае называць імёны, ставіць клічнікі — «Родны Маркс!», «Эх, Гітлера сліна!», «Хамаршэльд! Калі Лумумбу схапілі і павялі, — вы шклянку чаю папрасілі...» — і ўся найскладанейшая праблема сучаснага развіцця свету і яго супярэчнасцей здрабняецца.

На жаль, і ў змястоўнай «Размове з Уладзімірам Ільічом» А. Наўроцкі зводзіць паэтычную гаворку аб жыцці новага грамадства на працягу амаль што трыццаці год да таго, што вось «той чалавек заняў толькі тое месца», дзе стаяў па праву Ленін. «Заняў», а «замяніць не змог»... Куды больш складана і сур'ёзна ўсё гэта было на самой справе.

ЧАС УЛАДАРНА вымагае ад мастакоў наватарства. Яно — у смеласці думкі і ў багацці пачуццяў, зразумелых і блізкіх сучасным пакаленням. Яно — і гэта добра выказаў М. Стральцоў у сваёй заклапочанай і шчырай размове пра стан нашай літаратуры «Зробім традыцыяй пошукі», — і ў пошуках самых важных слоў-вобразаў. Стылявыя асаблівасці, фармальныя пошукі, нечаканыя прыёмы сюжэтных і кампазіцыйных пабудоў, разнастайнасць рыфмавых і рытмічных малюнкаў — усё гэта таксама мае дачыненне да таго, што маецца на ўвазе, калі мы пачынаем гаворку «Пісьменнік і час». Аднак нельга забываць аб **прынцыповай** навізне нашай літаратуры. Яна ў тым, як слова і вобраз, створаныя пісьменнікам, **адпавядаюць** самым **галоўным** запатрабаванням часу. Чалавек імкнецца пазнаць свет і самога сябе — вось чаму ён спяшаецца ў кнігарню або да бібліятэчных паліц па новы зборнік вершаў, раман, па свежы нумар часопіса. Ён ведае, што ўдзельнічае ў перабудове жыцця на асновах самай высокай маралі. Яму цікава і неабходна **разам з мастаком асэнсоўваць** сапраўдныя законы грамадскага развіцця і змены ў чалавечай істоце. Гэта — патрабаванне часу да літаратуры.

НОВЫХ ТВОРЧЫХ УДАЧ!

Пройдзе паўстагоддзя... пяцьдзесят год...

За плячыма ўпартая і настойлівая праца, гады настаўнічання ў пачатковай школе, вучоба ў Ленінградскім універсітэце, выкладанне ў Магілёўскім педінстытуце. Потым Айчынная вайна, удзел у баях пад Ленінградам і Кенігсбергам. Скінуўшы салдацкі шынель, працаваў у Інстытуце літаратуры, выкладаў у Беларускім універсітэце. Спачатку кандыдацкая, пасля доктарская дысертацыі...

Вядомаму беларускаму літаратуразнаўцу і крытыку Юліяну Сяргеевічу Пшыркову споўнілася пяцьдзесят год. У навуку ён прыйшоў з багатым жыццёвым вопытам і вялікай любоўю да літаратуры. Творчыя інтарэсы Ю. Пшыркова шырокія і разнастайныя, але ў іх ёсць свая асноўная тэма, якой ён аддаў усім сэрцам. Тэма гэта — вывучэнне жыцця і творчасці вялікага беларускага песняра Якуба Коласа.

У галіне коласазнаўства Юліян Пшыркоў працуе ўжо даўно і мае важныя здабыткі. Яго пяру належыць першая ў беларускім літаратуразнаўстве манаграфія пра творчасць Якуба Коласа, якая выдавалася двойчы: на беларускай і рускай мовах. У цікавым і аналітычным даследаванні Ю. Пшыркоў ідзе сваёй дарогаю, умела паказвае ролю і значэнне творчасці народнага паэта Беларусі ў гісторыі беларускай літаратуры.

Ю. Пшыркоў — не толькі ўдумлівы даследчык, але і літаратуразнаўца-тэкстолаг. Пад яго кіраўніцтвам і пры яго непасрэдным удзеле ў Інстытуце літаратуры АН БССР вядзецца вялікая работа па зборы рукапісаў, вывучэнню і выданню тэкстаў беларускай літаратуры XIX і пачатку XX стагоддзяў, збору твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа. З вялікай замілаванасцю і клопатам адносіцца Ю. Пшыркоў да творчай спадчыны, збірае як крупінку, даследуе, прапагандуе...

Але ў цэнтры яго ўвагі застаецца заўсёды любімы пісьменнік — аўтар бессмяротнай «Новай зямлі», пра якога ён збірае ўсе выдадзеныя коласаўскія кнігі на розных мовах, артыкулы, фота, вядзе запісы гутарак з роднымі і землякамі вялікага паэта.

Верным сваёй любімай тэме застаўся Ю. Пшыркоў і ў даследаванні, прысвечаным беларускай савецкай літаратуры 20 — пачатку 30-х гадоў, бо гэта па сутнасці вывучэнне коласаўскага перыяду айчыннай прозы, паказ таго, як вырасла і развівалася ў ёй слаўная коласаўская традыцыя.

Кніга Ю. Пшыркова «Беларуская савецкая проза» — грунтоўная праца, у якой аналізуюцца вытокі і шляхі станаўлення беларускай прозы, складаны літаратурны працэс 20-х гадоў. Даследчык асэнсоўвае багаты фактычны матэрыял, перагледжвае ацэнкі многіх твораў, вядзе аргументаваную палеміку з вульгарна-сацыялагічнымі тэорыямі, уменне паказаць характэрныя асаблівасці літаратурных арганізацый «Маладняк», «Полымя», «Узвышша», паказвае ролю і значэнне ў развіцці беларускай літаратуры.

Аглядаючы пройдзены шлях, адзначаем, што ў творчасці юбіляра не будзе поўным, калі не сказаць яшчэ пра адну істотную акалічнасць. Ён актыўны супрацоўнік нашых літаратурных часопісаў, дзе выступае з артыкуламі, рэцэнзіямі на актуальныя тэмы, ён з кім-небудзь з вялікай увагай адносіцца да здольнай моладзі, якая ідзе ў навуку, падтрымлівае творчую сувязь са школай, з'яўляецца адным з аўтараў падручніка па беларускай савецкай літаратуры.

Надаўна Ю. Пшыркоў падрыхтаваў да друку неапублікаваныя ўспаміны бацькі Максіма Багдановіча — Адама Багдановіча, закончыў вялікі артыкул пра драматургію А. Макаёнка, у бліжэйшых творчых планах яго — кніга пра паэзію Ул. Дубоўкі.

Хочацца пажадаць юбіляру — удумліваму даследчыку-коласазнаўцу, шчыраму таварышу і сардэчнаму старэйшаму сябру новых творчых удач і поспехаў у жыцці і працы.

Сцяпан АЛЕКСАНДРОВІЧ.

ПРЫВІТАННЕ ЮБІЛЯРУ

У сувязі з 50-годдзем з дня нараджэння літаратуразнаўцы і крытыка Ю. С. Пшыркова праўленне Саюза пісьменнікаў БССР звярнулася да яго з наступным прывітаннем:

«Дарагі Юліян Сяргеевіч!

Вашы сябры і таварышы па літаратурнай працы віншуюць Вас, выдатнага літаратуразнаўца, стваральніка навуковага аўтарытэту Акадэміі навук БССР, доктара філалагічных навук, з днём Вашага пяцідзесяцігоддзя.

Вы, дарагі Юліян Сяргеевіч, прыйшлі ў навуку з вялікім вопытам і сталі адным з вядучых даследчыкаў гісторыі беларускай літаратурнай навукі.

Мы добра памятаем, што ў часы Вялікай Айчыннай вайны Вы мужна змагаліся з ворагам нашай Савецкай Арміі, абаранялі слаўны горад Леніна, удзельнічалі ў штурме Кенігсберга.

Вашы даследаванні аб жыцці і творчасці народнага паэта БССР Якуба Коласа, аб беларускай прозе, аб асобных беларускіх пісьменніках — складаюць значны ўклад у беларускую савецкую літаратуру здабылі Вам заслужаны аўтарытэт і павагу ў асяроддзі беларускіх пісьменнікаў і сярод шматлікіх чытачоў нашай рэспублікі.

Прыміце нашы шчырыя прывітанне і пажаданне Вам многіх гадоў жыцця, здароўя, творчых поспехаў».

У Магілёўскім драматычным

Спектаклем «Такое каханне» па п'есе чэшскага драматурга П. Кагоута пачаў свой новы сезон Магілёўскі абласны драматычны тэатр.

У рэпертуары тэатра — спектаклі «Дзень нараджэння Тэрэзы» Г. Мдзівані, «У сябе ў палоне» М. Смірновай і М. Крайндэль, п'есы беларускіх драматургаў «Пад адным небам» А. Маўзона, «Прызванне» М. Гарулёва і інш.

ПОШТА МІКАЛАЯ ЯРОМЕНКІ

Правільней, пошта Аляксея Паўлава, бо іменна яму — герою фільма «Людзі і звяры» адрасаваны гэтыя стос пісем. Пісьмы, што прыходзілі на адрас кінастудыі імя Горкага, дзе фільм ставіўся, і ў Беларускі акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, у трупе якога працуе заслужаны артыст БССР Мікалай Яроменка — выканаўца галоўнай ролі карціны. На многіх канвертах проста так і напісана — Аляксею Іванавічу Паўлаву.

Каб узяць у рукі пяро і адправіць ліст чалавеку, якога ўбачыў толькі на экране, трэба было сапраўды глыбока ўсхваляваным да глыбіні душы, або... да глыбіні абураным! Мікалаю Яроменку радасна чытаць іх таму, што ў гэтых лістах выказана падзяка за праўдзівы вобраз Аляксея Іванавіча Паўлава.

Так і пачынаюць сваё пісьмы, напрыклад, супрацоўнікі Маскоўскага выдавецтва «Внешторгиздат» М. Дзянчова, Т. Смірнова, З. Бярэзоўская, А. Лукіна і А. Чарноў: «Не ведаем, ці адважыліся б мы пісаць Вам, ці усхваляваўшы не так ужо моцна вобразам вельмі пачалі на Радзіме, рускага чалавека, вымушанага так доўга жыць на чужыне. На нашу думку, Вы цудоўна здолелі перадаць сапраўдную любоў да Радзімы, тугу па ёй, высакароднасць душы свайго героя, пачуццё годнасці. Толькі сапраўдны чалавек можа застацца такім, праўдзівым...»

Шчыра пры ўсе нягоды жыцця, захаваць веру ў савецкіх людзей, сустракаючыся на сваёй цяжкай дарозе з людзьмі, у якіх засталіся адны звярыныя інстынкты.

А семнаццацігадовая Галя Бугавец з горада Сызрані Куйбышаўскай вобласці прызнаецца: «Зусім нядаўна я навят плакала на старэйшых, якія ўспамінаюць аб вайне, як мне здавалася, з нейкім запалам страхам. Цяпер я разумею — гэта не страх, якога трэба саромецца. Гэта пачуццё чалавечае імяненне да жыцця і цікавасць да жыцця. Людзі нядаўна з жахам прыгадваюць вайну — яны бачылі гора, яны напоўнены вочы Аляксея Іванавіча Паўлава».

За час, пакуль кінараман «Людзі і звяры» здымаўся, у друку і па радыё не раз расказвалася, што Мікалаю Яроменку самому давялося зведаць пакуты фашысцкага палону. Таму ў сваёй большасці многія гледачы біяграфія героя фільма і біяграфія артыста атаясамліваюцца, і нельга без хвалявання чытаць пісьмо кіеўлянкі І. Ханінай, якая прачытала пра гэта: «Я не ведаю, ці вы ведаюць, ці не сустракаўся выпадкам Яроменку — Паўлаву за мяжой яе сын Анатоль Ханін, захоплены гітлераўцамі ў палон 10 мая 1944 года.

Пішуць былыя вязні Асвенціма. Пішуць людзі, якім самім давялося перажыць трагедыю, падобную на тую, пра якую расказваецца ў фільме. «Я доўга думала, ці паверыць ці гэты фільм свайго мужа, — гаворыцца ў пісьме Г. Малючэнка з горада Арла. — Справа ў тым, што муж мой таксама перажыў палон, фільтрацыю і г. д. Я баялася, што яму будзе цяжка, як было пасля «Чыстага неба». І ўсё-такі вырашыла — паглядзі. І не шкадую. Цяжка было майму мужу, цяжка і мне. Але ён, як і я, удзячны Вам за праўду. А ён вельмі заўсёды паглядзець, ды, праўда, а ён фальшы і я ўсім, што звязана з палонам».

Адно з такіх пісем асабліва дарагое М. Яроменку. Яно — ад Аляксандра Данчанкі, чалавека, з якім разам сядзелі за калючым дротам канцлагера...

Перажываюць большасць аўтараў пісем — у захапленні ад фільма «Людзі і звяры» і прызнаюць яго без усякіх агаворак. Акцёрскай удачай лічаць яны і работу М. Яроменкі. Сярод іх артыст Я. Смаляк. Аўтар сцэнарыя «Нельга забываць нельга», віншуючы артыста з поспехам, расказвае, што закончыў новы сцэнарый і выказвае жаданне ў цэнтральнай ролі бачыць М. Яроменку.

У некаторых пісьмах робяцца пэўныя заўвагі па асобных вобразах. Напрыклад, К. Раманава з горада Зеленадольска Татарскай АССР лічыць непераканаўчым такі вобраз брата Аляксея, які паказаны ў карціне.

Але адно пісьмо (гэта і ёсць тое «адзінае выключэнне», пра якое гаворыцца вышэй) цалкам адмаўляе як кінараман С. Герасімава, так і работу ў ім М. Яроменкі. «Вялікае здзіўленне выклікаў у мяне фільм «Людзі і звяры», — піша намеснік рэдактара чачэна-інгушскай абласной газеты «Камсамольскае племя» Ул. Лаўрыненка. — Якая неабходнасць праслаўляць «блуднага сына»? Няўжо Вы, чалавек, які перанёс жахі палону і здолеў зноў вярнуцца ў рады змагароў супраць фашызму, маглі пагадзіцца з той «праўдай жыцця», якую Вам, як выканаўцу галоўнай ролі, навязалі аўтары фільма? Ці пра такі вобраз Вы марылі? Ці так трымаў сябе Паўлаў, калі лічыць яго, як гэтага хочуць аўтары, нягледзячы на ўсе яго «ваганні», патрыётам? У нас узніклі спрэчкі па фільму і, прынамсі, па вобразу Паўлава...»

У рэцэнзіі, надрукаванай у газеце «Камсамольскае племя», Ул. Лаўрыненка выказвае свае адносіны да фільма «Людзі і звяры» яшчэ больш катэгарычна. З надзвычай лёгкай бойкасцю пяра, зневажаючы лібрэтыста, сцэнарыста, пастаноўшчыка, рэцэнзент абвінавачвае фільм у «пратухлай ідэі ўседаравання», называе яго кінабракам, процiпастаўляе «дэзерціру», як ён гаворыць, Паўлаву генерала Карбышава, Мусу Джаліля і іншых герояў, «што не вярнуліся з палону дамоў, але праславілі свае імёны ў вяках».

М. Яроменка адказаў на гэтае пісьмо і рэцэнзію проста. Адказаў нават не сам, а выслаў Ул. Лаўрыненку артыкул з іншай маладзёжнай газеты — таксама абласной, кіеўскай. Артыкул, у якім была правільна зразумета галоўная думка фільма «Людзі і звяры», яго чалавечнасць, яго патрыятызм і антываенны пафас. А ад сябе дадаў толькі, што, на яго думку, аўтар рэцэнзіі ў газеце «Камсамольскае племя» займае ў адносінах да людзей з трагічным, як у Паўлава, лёсам такую ж пазіцыю, якую займаюць у кінарамане сваякі Аляксея Іванавіча — пазіцыю, характэрную для часоў культу асобы.

Думаецца, што гэты адказ слушны і да яго нельга не далучыцца.

...Расце і расце стос пісем герою фільма, які спадабаўся гледачам. І гледзячы на іх, яшчэ раз пераконваешся, што за магутная сіла — кінамастацтва, які велізарны яго ўплыў на мільёны гледачоў.

П. НОВІКАЎ.

Лізавета

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.).

лавіў сябе на думцы, што толькі і думае аб Лізавеце, што ўвесь вечар крадком сачыў за ёй, і мала таго — яго цягнула глядзець на яе. Разумеючы, што заўтра яму лепш пайсці адсюль, ён, аднак, ніяк не мог вырашыць гэтага канчаткова і ўсё пераконваў сябе: змяніць кватэру — значыць уступіць Лізавеце, зрабіць, як яна хоча. Трасцу! Здагадваючыся, што Лізавета наўрад ці спіць, Рунец, каб не даць ёй заснуць, назнарок варочаўся на ложку і аднаго разу нават устаў і выйшаў на ганак, дзе доўга прыслухоўваўся да няроўнага Лёнікавага дыхання ў сенцах. Але Лізавецінага дыхання так і не пачуў — яна, напэўна, стаілася і таксама слухала, што робіць ён. «Брытва, а не жанчына, — лаяў ён у думках Лізавету, распальваючыся. — Чорт!.. Я табе яшчэ пакажу... А калі зноў далажаць, што ездзіла да Зімчука, наракай тады на сябе...»

Але раніцай насуперак сваёй волі, злы і панылы, Рунец папрасіў:

— Налі, дзяжурная, калі ласка. У рукамыйніку вады няма.

Прыплюшчыўшыся, яна пільна паглядзела на яго, адвярнулася і пайшла з хаты. Спыніўшыся ў дзвярах, сказала:

— Пакуль сын не ачуняе, не размаўляй са мной і не прасі, каб што рабіла. Не буду!

— А што з ім, спалохаўся? — сумеўся Рунец.

— Не ведаю.

Пад вечар яму далажылі, што ў Лядах з мястэчка прыехаў Стахаў і пайшоў па хатах, дзе ёсць хворыя. Незадаволены сабой і злы на сябе, Рунец загадаў паклікаць доктара да Лёніка.

Зрабіўшы выгляд, што заняты, ён сеў за стол і стаў перабіраць паперы, з непрыемным пачуццём чакаючы, што тая пачне скардзіцца. «Давай, чаго ж ты, капай... — сам сабе паўтараў ён, чуючы роўны заклапочаны голас Лізаветы. — Ці мо кішка тонкая?..» Але не вытрываў і, хоць Лізавета ні словам не прагаварылася пра ўчарашняе, выйшаў у сенцы.

Лёнік, укрыты новай саматканай посцілкай адмысловага ўзору, ляжаў на палку, пад якім відно было трохі бульбы. Чыста вымыты хлопчык паблісківаў вачаняткамі на доктара з трубкамі фанендаскопа ў вушах і ўсміхаўся Зосі, якая сядзела ля яго ног. «Управілася ўжо змяніць і посцілку і кашулю на сыне», — здзекліва адзначыў Рунец і суха павітаўся.

— Выходзіць, Васіль Раманавіч, мы і ў тваёй аўтаноміі патрэбны, — саджаючы Лёніка і закасваючы кашульку на яго жываце, насмешліва сказаў Стахаў. — Як маешся?

— Вы назусім сюды ці так проста? — не адказаў Рунец.

— Гэта мы хацелі спытацца ў цябе. Але пачакай... Так, так... Уздыхні, Лёнік...

Стахаў пачаў уважліва выслухваць хлопчыка, і Рунец убачыў, што доктар сапраўды забыўся на ўсё.

Калі ён і Лізавета былі ў хаце адны, Рунцу, нягледзячы ні на што, здавалася — у іх паядынку ёсць нешта такое, што цягне, як глыбіня, і ў самой зацятасці тоіцца асалода. Пры чужых жа людзях гэта раптам знікла. Пры Стахаве і Зосі Лізавета стала таксама безнадзейна чужой. Узлаваўшыся, ён быў пайшоў, але доктар спыніў яго:

— Пачакай, Васіль Раманавіч, я зараз...

У хату яны зайшлі ўтраіх: Зося, Стахаў, Рунец.

— Няўжо вы не вернецеся ў брыгаду? — як пра неверагоднае, спыталася Зося, успамінаючы, што перажыла тут некалі з Рунцом.

— Не! — адсек Рунец.

— Чаму?

— Каб за маёй спіною здзекі рабіліся? Я біць немцаў хачу, не баючыся, што хто-небудзь у патыліцу стрэліць. Ясна?

— Не відаць нешта гэтага, — перабіў яго Стахаў. — Пачаў ты, Васіль Раманавіч, самастойную дзейнасць не з баявых аперацый... А навошта ў вёсцы спыніўся? Ты ж лядаўцаў пад удар падстаўляеш. Ці табе ўсё роўна?

Непрыхільна паглядзеўшы на Краўца, які ўвайшоў у пакой, Рунец раздражнёна адказаў:

— Лес сякуць — трэскі ляцяць. Але ўсё адно да мяне людзі ідуць. Нават з вашай жа самаабароны.

— Ідуць, бо думаюць, што ты, як усе... У атрад ідуць!

Кравец, не звяртаючы ўвагі на размову, падышоў ззаду да Зосі і ўзяў за плечы. Яна загарэлася, але не азірнулася, здагадваючыся, хто гэта, і не ведаючы, што рабіць.

— Надоўга? Давай выйдзем, — папрасіў Кравец.

Зося зірнула на Стахава, пасур'ёнела і з апушчанымі вачыма пайшла з хаты. Забаўляючыся бізуном і блазнавата ўсміхаючыся, следам падаўся і Кравец.

— Ты, Мікола, пакінь мяне. Што было, тое прайшло, — сказала Зося ля весніц, адкуль яе і Краўца можна было бачыць і з хаты, і з вуліцы.

Ён хвастануў сябе бізуном па халяве.

— Не веру! Табе трэба, каб я круціўся каля цябе. Без гэтага ты не можаш. Дык навошта прыкідвацца?.. А я кахаю цябе. Ты, Зося, мне ў сне снішся... Лёкса так кахаць не можа. У яго, чортушка, пораху не хопіць!

— Аляксея ты не чапай, ён мне жыццё выратаваў!

— А я яму. Значыць, квіты!.. Астанься ў нас, Зося, я ногі табе буду мыць. Помніш, як тады? І ваду, у якой мыў, калі загадаеш, піць буду... Ну, загадай што-небудзь. Пабачыш тады...

Словы яго пранікалі ў душу, бралі ў палон. Яны хвалявалі інакш, чым Аляксеевы словы. Тыя абуджалі жаданне шкадаваць, рабіць нешта добрае, гэтыя ж абпальвалі, адбіралі волю. Але Зося ўсё-такі сказала:

— Хочаш, каб загадала? Добра. Мне сорамна за цябе, вярніся. Мікола, назад. Няўжо ты не бачыш, што не туды вы пайшлі?

Кравец адхіснуўся.

— Каб судзілі? Каб зноў на мне палітыку сваю будавалі?

— Што ты гаворыш!

— А ты? Ці не назнарок падаслалі цябе? Ад іх і гэтага можна чакаць.

Яна і цяпер не асмелілася паглядзець Краўцу ў вочы, баючыся іх. Але пакрыўдзілася. Горда ўскінуўшы галаву, пайшла да ганка, чакаючы, што Кравец спыніць яе...

— Так і трэба, — ухваліла Лізавета, якая з сянец чула іх гаворку.

Зося не адказала і прайшла ў хату.

Бледны Рунец і Стахаў з тварам, укрытым чырвонымі плямамі, стоячы па канцах стала, знішчалі адзін аднаго позіркамі.

— Крытыканства! Гэта іх тактыка, — праз зубы цадзіў Рунец. — Абвінавачваць чалавека, які не згодзен з імі, ва ўсіх смяротных грахах. Але я пляваў. Ніякай віны ў мяне няма і не будзе. Пройдзе час, і самі пабачыце. Акружэнцы былі і астануцца акружэнцамі. Іх у штрафныя роты трэба адпраўляць, а не прызначаць камандзірамі. А Зімчук — не партыя, пляваў я і на яго!

— Зімчук тут ні пры чым, — не хацеў слухаць далей Стахаў. — Лепш скажы, няўжо ты не бачыш, як падрываеш нашы агульныя сілы. П'янствуеш!..

— Ты пажылы чалавек, доктар, і камуніст, мабыць, не малады. Павінен ведаць: ёсць памылкі і памылачкі. Ну, п'ю. Жанчыну нават магу палюбіць. Ды калі б нават растрату зрабіў — гэта адно! А вось свайму абавязку здрадзіць, трапіць у акружэнне і жывым астацца — гэта другое. Так нас вучылі. І калі б Воранава тут па заданню пакінулі, я, можа, і падпарадкаваўся б яму.

— Але ён не здаўся і ні на хвіліну не спыніў барацьбы.

— Тут прынцып важны...

— Тады пойдзем да партызан, хай спрэчку яны вырашаюць.

Рунец зайшоўся смехам.

— Не падабаецца? То я сам пайду.

— Калі ласка. Толькі не да партызан, а з Лядаў... І перадай там: не хочуць крыві — няхай лепш не чапаюць мяне... Кравец! — крыкнуў ён у акно. — Выкліч патруль. Хутка! І правядзі іх за лінію пастоў...

— Цямнее ж, таварыш камандзір, — замяўся Кравец.

— Не размаўляць!..

Неўзабаве чатыры партызаны выводзілі Стахава і Зосю з вёскі. Іх трымалі пад рукі, як п'яных, хоць яны ўжо не супраціўляліся. А ззаду, апусціўшы галаву, ішоў Кравец, але цяпер ужо ён не адважваўся глядзець на Зосю.

3.

Апоўначы да Рунца прыбег ардынарац і доўга нешта дакладваў гарачым шэптам. Праз паўгадзіны Рунец падняў атрад па трывозе. У хатах засвяціліся вокны. На падворках узнялася беганіна. Зарыпелі вароты, зафыркалі, затупалі коні.

Лізавета спала, калі ўзняўся гэты гармідар. Яна хутка надзела спадніцу і басанож пабегла ў хату. Рунец — ужо ў наваксаваных ботах, у новенькай скуранцы, купленай нядаўна сувязнымі ў Мінску, у зухаватай шапцы з нашытай чырвонай стужкай — надзяваў цераз галаву планшэтку. Жабунька, закінуўшы самазарадку за спіну, выносіў з хаты сядло, страмёны якога трывожна пазвоньвалі.

Лізавеце стала страшна: што б там ні здарылася, з рунцоўцамі было надзейней.

— Назусім? — варожа спыталася яна.

— Не-е, — з фальшывай абыякавасцю працягнуў Рунец, падпяразваючыся рамянём паверх скуранкі. — Праз дзень-два вернемся. Я тут і карту пакідаю. Ясна?

— Скажы праўду, Васіль Раманавіч, — папрасіла Лізавета. — Не рабі, як некалі... Нам таксама трэба ведаць.

— Не ўзнімай панікі.

Рамень не сыходзіўся ў Рунца, ён дастаў з шафы шыла і пачаў паспешліва праколваць новую дзірку.

— Чорт! — вылаяўся ён, адчуваючы, што яму шкада гэтай жанчыны.

— Дык, значыцца, не скажаш?

— Во чалавек! — вінавата выскаліўся Рунец, гатовы прызнацца ва ўсім, і, зашпіліўшы рамень, падышоў да Лізаветы. Але тая адступіла, крутнулася і паволі пайшла ў сенцы.

Ён знайшоў за шафай бізун, не даваряючы сваёй памяці, яшчэ раз агледзеў куткі і закуткі і выйшаў на падворак, не развітаўшыся.

На вуліцы пачулася каманда: атрад пачаў строіцца ў калону.

Калі гоман сціх, а рыпенне колаў і конскі тупат як бы расталі ў начы, Лізавета паспрабавала заснуць. Але не спалася. Не было пастоў вакол вёскі, ніхто не ахоўваў яе, і бяда без усякіх перашкод кожную хвіліну магла завітаць у Ляды. Баючыся пакінуць Лёніка аднаго, Лізавета ўсё-такі апранулася, завязала хустку і пабегла да каваля: трэба было паставіць сваіх вартавых і дамовіцца, што і як рабіць заўтра.

Лягла яна ў пасцель толькі на золку, не распранаючыся.

Разбудзіў яе грукат — нібы вялізная цагляная сцяна абурылася на хату. Схапіўшы Лёнікаву вопратку і яго самога, захутанага ў коўдру, Лізавета выбегла на ганак. Першае, што яна ўбачыла, было жоўтае акулава бруха самалёта. Ён ляцеў нізка, ледзь не над самымі дахамі, і страчыў з кулямёта. На агародзе, пад ігрушай, быў даўно выкапаны акопчык. Як толькі самалёт пранёсся над Лізаветай, яна кінулася да ігрушы, скокнула ў акопчык і закрыла сына сабой. Нейкі момант чула толькі спалоханае пасопванне Лёніка і ўдары свайго сэрца. Потым, крышку супакоіўшыся, устала на калені і паглядзела на неба.

Было вельмі рана. Сонца яшчэ не адарвалася ад гарызонта, і аблачынкі — даўгаватыя, няважкія, былі ружовыя, асветленыя знізу. Ды і неба само сінела нясмела, адлівала бірузой і нібы свяцілася.

З крайняй недабудаванай хаты, якая скасабочылася і стала як бы ніжэйшай, клубамі ўзнімаўся дым. Пажар пачынаўся і ў самой вёсцы. Па агародах у паніцы беглі да лесу людзі.

Раптам з-за дахаў вынырнулі два самалёты. Людзі кінуліся хто куды, пападалі на зямлю. Угору шуганулі снапы агню і зямлі. Уцягнуўшы голаў у плечы, Лізавета прысела. Убачыўшы, што Лёнік таксама сядзіць, абняла яго і прытуліла да сябе. Ігруша над акопчыкам уздрыганула, і з яе пасыпаліся галінкі і лісце.

«Няўжо ведаў? — з жахам падумала Лізавета пра Рунца. — Не можа быць!..»

Адзін уздрыг быў мацнейшы за іншыя: зямля аж штурхнула ў спіну. Пераадолеўшы жаданне ўстаць і паглядзець, Лізавета ў адчаі заплюшчыла вочы і закрыла твар далонямі. Але доўга так трываць не здолела і ўсхапілася: хата і хлеў сапраўды гарэлі. З вокнаў, з дзвярэй валіў дым. На страсе хлява дым слаўся, як замець. Трэба было ратаваць што можна. Крыкнуўшы, каб Лёнік чакаў яе, Лізавета выскачыла з акопчыка і пабегла. Перад пералазам грукат аглушыў яе і паваліў на зямлю, але яна ўсхапілася зноў. Здзіўленая, што навакольле спавіла цішыня і ісці прыходзіцца ўгару, яна пераадолела тыя некалькі крокаў, што асталіся да пералаза, і кульнулася цераз яго. Потым аддыхалася і, хістаючыся, пайшла да ганка. З дзвярэй на яе дыхнула нясцерпнай гарачынёй, дымам, і яна кінулася да хлява, страху якога ўжо лізалі языкі агню. Тут да Лізаветы зноў пачалі даходзіць гукі, і першае, што пачула яна, быў грукат у хляве — конь біў капытамі ў сцяну. Лізавета адсунула засаўку, адчыніла вароты і ледзь паспела адскочыць. Паўз яе, храпучы, прамчаў з нізка апушчанай галавой гняды.

Лізавета прыкрыла рукою лоб і рынулася ў хлеў. Знайшоўшы Красуню ў кутку, яна абняла яе за шыю і пацягнула да выхаду, які быў відзён, як у тумане. Карова ўпіралася, але ішла, а Лізавета прасіла і маліла яе не ўпарціцца і ісці хутчэй. Было горача, асабліва вачам, займала дыханне, а Лізавета не выпускала з абдымкаў Красуню і не ведала добра, тлее ў яе суkенка на спіне ці не.

Так, абняўшы за шыю, яна давяла карову да лесу. У знямозе апусцілася на зямлю, але адразу, быццам яе нешта падкінула, усхапілася. Адчула, што яе трымаюць.

— Куды ты, вунь, бачыш, зноў заходзяць, — пачула яна голас каваля.

Але Лізавета вырвалася і пабегла назад, насустрач самалёту, які, здавалася, ляцеў якраз на яе. Кулямётная чарга паласнула недзе блізка, але яна шчасліва дабегла да акопчыка.

Лёнік сядзеў, уціснуўшыся ў куток. Пакрываючы пацалункамі сынаў лобік, Лізавета заплакала.

Зрабіўшы яшчэ залёты тры-чатыры, самалёты зніклі. З лесу, са схованак — адусюль да пажараў заспяшаліся людзі. Галосячы і лямантуючы, беглі жанчыны. Мужчыны і падлеткі неслі вёдры, багры, кацілі калёсы з бочкай. Як на свята, беглі дзеці.

Лізавеціна хата гарэла, як вялізнае вогнішча, амаль без дыму. Ветру не было, і, бушуючы ўнізе, агонь трапяткімі языкамі імкнуў угору. Калі Лізавета з Лёнікам на руках падбегла да пералаза, абрушыўся дах. У неба шуганулі іскры і пацямнелае полымя.

Раскідаўшы пералаз да канца, Лізавета выкаціла з падворка калёсы і доўга пустымі вачыма глядзела, як у сярэдзіне зруба бушуе агонь.

Яна сабралася ўжо ісці памагаць бараніць ад агню ўцалелыя хаты, як да яе падышоў каваль.

— Даруй мне, Лізаветка, — сказаў ён вінавата. — Вядома, не цяпер прасіць цябе аб гэтым. Але выхаду няма. Перад бамбёжкай сувязны ад Івана Мацвеевіча прыходзіў. Перадаваў, што немцы Рыгора Вераса пакаралі. Трэба сям'ю яго ратаваць. Як быць? Ніхто ж, апрача цябе, не ведае іх.

— А Сяргей?

— Няможна яму яшчэ даручаць такога. А Лёніка я да сябе вазьму.

— Збруя ў мяне згарэла.

— Зараз Сяргей сваю прынясе. Трэба спяшацца. Праз бамбёжку і пажар і так затрымаліся.

Лізавета нахмурылася, пацалавала Лёніка ў шчаку і перадала яго руку кавалю.

Нашы госці

ВАЖАК — ТАЛУБЕЕЎ

За два тыдні да пачатку гастроляў у Мінску народнага артыста СССР Юрыя Уладзіміравіча Талубеева па ўсім горадзе былі расклеены афішы, якія паведамлялі пра яго выступленні.

У Мінску паважаны госць павінен быў іграць ролю Важака групы анархістаў у спектаклі «Аптымістычная трагедыя». За выдатнае выкананне гэтай ролі ў Ленінградскім акадэмічным тэатры імя А. С. Пушкіна Ю. Талубееву і рэжысёру спектакля Г. Таўстаногаву была прысуджана Ленінская прэмія. Ю. Талубееў — першы артыст у нашай краіне, удастоены гэтай высокай узнагароды.

...Празвінеў трэці званок. 188-ы спектакль «Аптымістычнай трагедыі» пачаўся. Першы выхад Важака — Талубеева спакойны, цяжкі. Такое ўражанне, нібы гэты чалавек высечаны з глыбы. Буйны твар з вялікім знявечаным носам, на галаве прыплясканая мічманка з падраным казырком. На плечы накінуты бушлат, з-пад якога відаць вялізны маўзер.

Цьмяным, цяжкім позіркам ён аглядае ўсіх матросаў. Ад нервовага ціку Важак закідае на бок галаву і, са свістам выпусціўшы праз зубы паветра, гаворыць: «Чаму шум?» Для гэтага чалавека ніякіх пярэчанняў з боку іншых не існуе. Ён тут поўны і непадзельны гаспадар, ведае сваю сілу і ўмела ёю карыстаецца. Але разам з гэтым адчуваецца і нешта звярынае, варварскае ў яго цяжкай постаці.

Ленін гаварыў, што анархізм — гэта буржуазны індывідуалізм навыварат. Ю. Талубееў з гранічнай выразнасцю раскрывае дэмагагічнасць анархізму і аддае свайго героя на суд сучаснікаў.

Глыбока запомнілася сцэна, калі ідзе гаворка пра перафарміраванне анарха-рэвалюцыйнага атрада ў марскі полк.

Пры ўдзеле Ю. Талубеева спектакль «Аптымістычная трагедыя» прайшоў на творчым уздыме. Але нельга не адзначыць і тое, што арганічнага знітавання госця з астатнімі выканаўцамі не атрымалася.

У Рускім тэатры імя М. Горкага ўжо становіцца традыцыяй запрашаць для выступлення ў спектаклях вялікіх майстроў савецкага тэатра. Мінчане памятаюць, што летась вельмі паспяхова прайшлі гастролі народнага артыста СССР І. Ільінскага ў ролі Мікіты ў спектаклі «Улада цемры». У бліжэйшы час тэатр мае намер запрасіць артыстку Маскоўскага тэатра імя Я. Вахтангава Ю. Барысаву для выканання ролі Валі ў «Іркуцкай гісторыі». Гэта заслугоўвае ўхвалы, але тэатру трэба дамагацца больш арганічнай знітаванасці ігры гастралёраў з астатнімі выканаўцамі.

П. БЕКІШ,
студэнт рэжысёрскага факультэта Тэатральна-мастацкага інстытута.

ТАЛЕНАВІТАЯ СПЯВАЧКА

Прыемнай падзеяй у музычным жыцці беларускай сталіцы з'явілася выступленне на сцэне опернага тэатра ў спектаклях «Тоска» Пучыні і «Аіда» Вердзі заслужанай артысткі Румынскай Народнай Рэспублікі Арты Фларэску. Арта Фларэску ўжо другі раз прыязджае ў Мінск на гастролі. Некалькі год назад яна выступала на беларускай сцэне ў партыях Маргарыты («Фауст») і Віялеты («Травіята»). У нас ведаюць гэтую артыстку і па яе ўдзелу ў румынскім фільме «Дарклэ», дзе яна вяла вакальную партыю галоўнай гераіні.

А. Фларэску ўдала спалучае ў сабе прыгожую знешнасць з цудоўнымі якасцямі голасу — роўнага ва ўсіх рэгістрах, гнуткага. У цэнтральнай ролі оперы Пучыні, як і раней у іншых спектаклях, А. Фларэску прадэманстравала ўмелае гукавядзенне, адточанасць кожнай вакальнай фразы, сцэнічную абаяльнасць і пластычнасць рухаў. Валодаючы ўсімі фарбамі свайго прыгожага голасу — ад цёплай лірыкі да драматычнай напружанасці, спявачка здолела стварыць цікавы і запамінальны вобраз Тоскі. Асабліва запомнілася «Малітва» Тоскі з другога акта спектакля. Складаную партыю Скарпіо па-майстэрску правёў народны артыст Літоўскай ССР І. Стасюнас. Добра выступіў у ролі Каварадосі заслужаны артыст БССР Б. Нікольскі. Спяваючы поруч з такой цудоўнай партнёршай, як А. Фларэску, беларускі выканаўца чула ўспрымаў тонкую нюансіроўку румынскай артысткі, імкнуўся стварыць зладжаны ансамбль (III акт).

Спектакль «Тоска» меў вялікі поспех у мінчан. Гэтаму садзейнічала і цудоўнае гучанне аркестра, якім дырыжыравала заслужаны дзеяч мастацтва БССР Т. Каламійцава. Аркестр тонка, з мастацкім густам акампаніраваў спевакам.

На такім жа высокім мастацкім узроўні выканала А. Фларэску партыю Аіды ў аднайменнай оперы Вердзі. Яе вялікае сцэнічнае і вакальнае майстэрства па-сапраўднаму кранула сэрцы нашых гледачоў і выклікала ў іх шчырае захапленне.

Р. МЛОДЭК,
народная артыстка БССР.

А. Фларэску ў ролі Аіды.

Канцэрты англійскай скрыпачкі

У мінулую суботу і нядзелю ў Мінскім акруговым Доме афіцэраў адбыліся выступленні англійскай скрыпачкі Іды Гендэль. У суправаджэнні Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР І. Гендэль выканала скрыпічны канцэрт Я. Сібеліуса. А ў сольным канцэрце яна іграла творы Баха, Брамса, Вяняўскага і іншых кампазітараў. Грамадскасць беларускай сталіцы з цікавасцю сустрэла канцэрты таленавітай англійскай скрыпачкі.

На здымку: іграе І. Гендэль.

Фота Ул. КРУКА

Калектыў Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы выказвае глыбокае спачуванне народнай артыстцы БССР Веры Мікалаеўне Пола з прычыны напаткаўшага яе гора — смерці маці.

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. І. БУТАКОЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, В. Ул. ІВАШЫН, А. Н. МАРЦІНОВІЧ (адказны сакратар), П. Ф. ПРЫХОДЗЬКА, Р. К. САБАЛЕНКА (намеснік галоўнага рэдактара), М. Г. ТКАЧОЎ, І. З. ШАРАХОЎСКІ, І. Б. ШАЦІЛА, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, Мінск.

Адрас рэдакцыі: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі—3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—3-25-25, адказнага сакратара—3-25-25, аддзела літаратуры—3-22-04, аддзела мастацтва—3-24-62, аддзела культуры—3-22-04, выдавецтва—3-19-52, бухгалтэрыі—3-11-03.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць два разы на тыдзень: у аўторак і пятніцу.

АТ 01376.

Друкарня выдавецтва «Звязда».